

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความสำคัญของวัฒนธรรม

มนุษย์เป็นสัตว์ชนิดหนึ่งซึ่งมีความรู้สึก ทั้งการรับประทานอาหาร การพักผ่อนหลับนอน และการสืบต่อชีวิต ลักษณะเหล่านี้เป็นเรื่องของสัญชาตญาณซึ่งมนุษย์และสัตว์มีเท้าเหมือนกัน แต่มนุษย์มีมากกว่าสัตว์ เพราะมนุษย์มีธรรม คือ การปฏิบัติตนให้พ้นไปจากสภาพป่าเถื่อน มนุษย์รู้จักการประกอบอาหาร การนุ่งห่ม การสร้างที่อยู่อาศัย การประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้ และพยายามรักษาการปฏิบัติตนนั้นไว้ให้เจริญงอกงาม ซึ่งเรียกว่า วัฒนธรรม

ถ้ามนุษย์ไม่มีวัฒนธรรมอันทำให้มีวิถีชีวิตพ้นไปจากสภาพอย่าง สัตว์ มนุษย์ก็จะเอาตัวรอดและเหลือมาจนถึงทุกวันนี้ไม่ได้ เพราะมนุษย์เสียเปรียบสัตว์บางชนิดเป็นอย่างมาก เป็นเห็นว่า มนุษย์ไม่มีกำลัง ความไว หรืออาวุธเหมือนสัตว์บางชนิด แต่มนุษย์มีความคิด ความรู้สึก และความเชื่อที่จะพาตนเองให้พ้นภัย เหตุนี้วัฒนธรรมจึงมีความสำคัญและจำเป็นแก่วิถีชีวิตของมนุษย์อย่างยิ่ง

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ค้ำจุน ทำให้มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างเป็นสุข วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ช่วยให้มนุษย์เป็นคนอย่างแท้จริง และยังมีวัฒนธรรมมากเพียงใด ก็ยิ่งแสดงถึงความเจริญมากเพียงนั้น ชาตินี้ใดมีวัฒนธรรมสูง ชาตินั้นก็จะเจริญยืนนาน หม่อมเจ้าหญิงสุนพิสมัย กิติกุล ทรงกล่าวไว้ว่า¹ "การเลิกวัฒนธรรมของตนเอง จะเป็นภัยอุปสรรคโลกก็ตาม จะเป็นการล้มละลายชาติอย่างแน่นอน เพราะวัฒนธรรมเป็นเครื่องแสดงให้เห็นคุณลักษณะของชาติ หากวัฒนธรรมของชาติใดถูกแทรกซึมเปลี่ยนแปลงให้เหมือนกับวัฒนธรรมของชาติอื่น อาจกล่าวได้ว่า ชาตินั้นถูกกลืนโดยวัฒนธรรม และ

¹ สุนพิสมัย กิติกุล, ม.จ., สารคดีบางรัฐ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
บันดาศำสน์, 2518), หน้า 3.

ในที่สุดก็จะไม่มีอะไรเหลือแสดงถึงความเป็นชาตินั้นเลย" ซึ่งในเรื่องความสำคัญของวัฒนธรรมของชาติ นิพนธ์ สุขสวัสดิ์¹ ได้สรุปไว้ดังนี้

1. เป็นเครื่องแสดงถึงความเป็นอยู่ ความเจริญ และเชิดชูเกียรติของบุคคลและชาติ ชาติใดไม่มีวัฒนธรรมของตนเอง อาจได้รับการดูหมิ่นเหยียดหยามได้
2. เป็นเครื่องแสดงถึงคุณลักษณะของประชาชาติ และเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงอายุของชาติเอาไว้
3. เป็นเครื่องมือสำคัญในการกลมเกลียวให้ประเพณีปฏิบัติให้เป็นไปตามทำนองคลองธรรม รักษาคุณะ ส่งเสริมความดีในกิจการกระทำและการดำรงอยู่ของชีวิต

ชาติไทยได้รับอิทธิพลของอารยธรรมที่เก่าแก่กว่ามาเป็นพื้นฐานของวัฒนธรรมของไทยเองอยู่บ้าง กล่าวคือ อารยธรรมจีนได้แทรกซึมเข้ามาตั้งแต่ครั้งที่ชนชาติไทยยังมีรกรากอยู่ทางตอนใต้ของจีนในมณฑลยูนนาน และในขณะเดียวกันไทยก็ได้เริ่มติดต่อกับอินเดีย และรับศาสนาพุทธมาเป็นศาสนาประจำชาติ ครั้นเมื่อไทยมาตั้งพื้นฐานอยู่ในสุวรรณภูมิก็ได้มีความสัมพันธ์กับชนชาติมอญและขอม ซึ่งเป็นเจ้าของอาณาจักรทวารวดี และอาณาจักรขอมอันรุ่งเรืองอยู่ก่อนหน้านั้นตามลำดับ ซึ่งทั้งสองชาตินั้นต่างก็ได้รับอิทธิพลของอารยธรรมอินเดียเป็นอย่างมาก การรับอารยธรรมอินเดียของไทยจึงผ่านตัวกลางทั้งสองนี้เป็นส่วนใหญ่ นับแต่ศตวรรษที่ 13 จนถึงศตวรรษที่ 15 อย่างไรก็ตามชาติไทยก็เป็นชาติที่มีมรดกทางวัฒนธรรมอันแสดงถึงเอกลักษณ์ของชาติหลายประการที่ตกทอดมาจนถึงปัจจุบัน เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงศักดิ์ศรีของชาติ เป็นเครื่องมือที่ช่วยในการพัฒนาจิตใจ เศรษฐกิจ และสังคมอันจะเป็นผลให้เกิดการพัฒนาและความมั่นคงทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของประเทศชาติ ฉะนั้น วัฒนธรรมจึงเป็นเรื่องที่ทุกคนในชาติควรได้ร่วมมือกันทำนุบำรุงรักษา ส่งเสริมและเผยแพร่ให้ดำเนินไปอย่างไคผล

¹นิพนธ์ สุขสวัสดิ์, วรรณคดีไทยเกี่ยวกับชนนประเพณี (พิษณุโลก : แผนกเอกสารการพิมพ์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก, 2520); หน้า 6-7.

และมีประสิทธิภาพ¹ เพื่อให้วัฒนธรรมของชาติได้คงอยู่สืบไปอีกนานเท่านาน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันได้ทรงพระราชทานพระบรมราโชวาทไว้ว่า² "งานด้านการศึกษา ศิลปและวัฒนธรรมนั้นเป็นงานสร้างสรรค์ความเจริญทางปัญญาและทางจิตใจ ซึ่งเป็นทั้งคนเหตุและองค์ประกอบที่ขาดไม่ได้ของความเจริญด้านอื่นทั้งหมด และเป็นปัจจัยที่จะช่วยให้เรารักษาและดำรงความเป็นไทยไว้ได้สืบไป"

วัฒนธรรมจะยืนยงคงอยู่และมีความเจริญงอกงามไม่ได้ ถ้าไม่มีการถ่ายทอดและสืบต่อวัฒนธรรมกันไว้ การถ่ายทอดและสืบต่อกันขึ้นอยู่กับการศึกษาของเยาวชนในสังคมหรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ วัฒนธรรม ต้องอาศัยการศึกษาเป็นสิ่งสำคัญ และวัฒนธรรมจะอยู่ได้ก็เพราะคนในสังคมถ่ายทอดให้แก่กันทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยรู้สึกตัวเองและไม่รู้สึกตัว แต่วัฒนธรรมจะมีพัฒนาการก้าวหน้าได้ก็เนื่องจากคนส่วนมากในสังคมสนใจเรื่องความเจริญทางจิตใจและปัญญาความคิด เพราะถ้าจิตใจและปัญญาความคิดเจริญสิ่งที่สร้างขึ้นเป็นวัฒนธรรมก็เจริญงอกงามตามไปด้วยเช่นเดียวกัน และทราบก็ถึงความจำเป็นและความต้องการในเรื่องวัฒนธรรมของสังคมเป็นไปอย่างง่าย ๆ คือมีสิ่งที่ต้องการน้อยอย่าง คราวนั้นวิถีชีวิตของคนในสังคมนั้นก็มีลักษณะ สม่ำเสมอ ไม่เปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ดี จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ทุกคนในแต่ละสังคมต้องทำให้สังคมของตนเจริญในเรื่องวัฒนธรรม ด้วยการปรับปรุงและเสริมสร้างวัฒนธรรมในสังคมของตนให้เหมาะสม

ความหมายของคำว่าวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นคำที่มาจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตว่า วัฒนธรรม (รูปธาตุ) ธรรม (สันสกฤต) แปลว่า ธรรมเป็นเหตุให้เจริญ หรือธรรมคือความเจริญ มีประกาศ

¹ คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, สำนักงาน, วารสารวัฒนธรรมไทย 2 (กุมภาพันธ์ 2513), หน้า 1.

² ศิลปากร, กรม, มรดกทางวัฒนธรรมบนแผ่นดินไทยกอนุพุทธศตวรรษที่ 19 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, 2513), หน้า 51.

ใช้เป็นหลักฐานครั้งแรกในพระราชบัญญัติว่าด้วยวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ.2483¹ ส่วน อานนท์ อากาภิรม² ได้ให้ความหมายของคำว่า "วัฒนธรรม" ว่า วัฒนธรรมเป็นคำสมาสคือ การรวมคำ 2 คำเข้าไว้ด้วยกัน ได้แก่คำว่า "วัฒนธรรม" หมายถึง ความเจริญรุ่งเรืองของอารยธรรม และ "ธรรม" หมายถึง กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ข้อปฏิบัติ เมื่อรวมกันแล้ว "วัฒนธรรม" หมายถึง ความเป็นระเบียบ ความเป็นวินัย ซึ่งความหมายนี้จัดเป็นส่วนหนึ่งของพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช 2485 ที่กล่าวถึงวัฒนธรรมว่า³ เป็นลักษณะที่แสดงถึงความเจริญของอารยธรรม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติและศีลธรรมอันดีงามของประชาชน

นอกจากนี้พระยาอนุมานราชธน⁴ ยังให้ความหมายวัฒนธรรมว่า เป็นสิ่งที่มนุษย์ในส่วนรวมผลิตสร้างมันขึ้นมาโดยการเรียนรู้จากกันและสืบทอดเป็นความเจริญก้าวหน้า หรืออาจกล่าวได้ว่า วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ซับซ้อน ประกอบด้วยความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศีลธรรม กฎหมาย ประเพณีและความสามารถอื่น ๆ ที่มนุษย์ได้มาในฐานะเป็นสมาชิกของสังคม จึงทำให้มนุษย์ต่างจากสัตว์อื่น เพราะมนุษย์มีภาษา มีสถาบันต่าง ๆ มีการถ่ายทอดสืบทอดกันมาหลายยุคหลายสมัย พร้อมทั้งได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกันมาตลอด เพื่อให้เหมาะสมกับยุคสมัย

¹ ประสิทธิ์ กาพย์กลอน, แบบเรียนวิชาภาษาไทย ท.301 "ภาษากับวัฒนธรรม" (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2518), หน้า 1.

² อานนท์ อากาภิรม, สังคมวัฒนธรรมและประเพณีไทย (กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยา, 2519), หน้า 99.

³ ประสิทธิ์ จำปา, "การนำร่องส่งเสริมวัฒนธรรม," เอกลักษณ์มีชัยใต้ (เนื่องในงานนิทรรศการวัฒนธรรมพื้นเมืองภาคใต้, 4-6 สิงหาคม 2520), หน้า 4.

⁴ อนุมานราชธน, พระยา, "ความรู้เรื่องวัฒนธรรม," งานวัฒนธรรมของคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, กรุงเทพฯ, 2515, หน้า 104-116.

สังคมวิทยาถือว่า วัฒนธรรม¹ เป็นศัพท์ทางวิชาการ (technical vocabulary) ซึ่งในวรรณคดีของสังคมวิทยาหมายถึงวิถีการดำเนินชีวิต กระบวนการแห่งพฤติกรรม และบรรดาผลงานทั้งหมดที่มนุษย์ได้สร้างสรรขึ้น ตลอดจนความนึก ความเชื่อ และความรู้ เป็นต้น

นอกจากนี้ Webster's New Collegiate Dictionary² ได้ให้คำจำกัดความของคำว่าวัฒนธรรมไว้ว่า การทำให้สติปัญญาและศีลธรรมเจริญขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้วยการศึกษา (The act of developing the intellectual and moral faculties especially by education)

ส่วน The American Heritage Dictionary of the English Language³ ให้ความหมายของวัฒนธรรมว่า แบบแผนของการปฏิบัติงาน ศิลปะ ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม และผลิตผลทุกอย่างที่เป็นงานของมนุษย์ซึ่งถ่ายทอดกันมาทางสังคม รวมทั้งความนึกคิดของชุมชนหรือประชาชน (The totality of socially transmitted behavior patterns, arts, beliefs, institutions, and all other product of human work and thought characteristic of a community or population)

ใน The Holt Intermediate Dictionary of American English⁴ นิยามคำว่าวัฒนธรรมคือ ความรู้ ประเพณี และศิลปะของประชาชนหรือกลุ่มคนใน

¹ อานนท์ อากาภิรม, มนุษย์กับสังคม : สังคมและวัฒนธรรมไทย (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, 2515), หน้า 105.

² Webster's New Collegiate Dictionary, Massachusetts G & C Merriam Company, 1977, p. 202.

³ William Morris (editor), The American Heritage Dictionary of The English Language, Houghton Mifflin Company, Boston, 1979, p. 321.

⁴ The Holt Intermediate Dictionary of American English, Holt, Rinehart and William, Inc., New York, 1966, p. 190.

เวลาใดเวลาหนึ่ง (knowledge, customs and arts of a people or group at a certain time)

ส่วนคำว่า "วัฒนธรรม" ของไทยนั้นเป็นคำที่ พลตรีพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้า กรมหมื่นราธิปพงศ์ประพันธ์ ทรงบัญญัติขึ้น โดยทรงแปลมาจากภาษาอังกฤษจากคำว่า culture โดยให้ความหมายง่าย ๆ ว่า หมายถึง ความเจริญงอกงามที่มนุษย์ทำให้เกิดมีขึ้นและกระทำสืบต่อกันมา เป็นมรดกตกทอดไปสู่ชนรุ่นหลัง และพระยาอนุমানราชชน¹ ได้อธิบายว่า "วัฒนธรรม" คือสิ่งที่มนุษย์เปลี่ยนแปลงปรับปรุงหรือผลิตขึ้นเพื่อความเจริญงอกงามในวิถีชีวิตของมนุษย์ในส่วนรวมที่ถ่ายทอดกันได้ เลียนกันได้ เอาอย่างกันได้ วัฒนธรรมคือสิ่งอันเป็นผลผลิตของส่วนรวมที่มนุษย์ได้เรียนรู้มาจากคนแก่คนเฒ่าสืบต่อกันเป็นประเพณีอันมร และวัฒนธรรมคือ ความคิดเห็น ความรู้สึก ความประพฤติ และกิริยาอาการ หรือการกระทำใด ๆ ของมนุษย์ในส่วนรวม คงรูปเป็นพิมพ์เดียวกัน และสำแดงออกมาให้ปรากฏเป็นภาษา ศิลปะ ความเชื่อถือ ระเบียบ ประเพณี เป็นต้น วัฒนธรรมคือมรดกแห่งสังคม ซึ่งสังคมรับและรักษาไว้ให้เจริญงอกงาม

พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ.2485 ให้ความหมายคำว่าวัฒนธรรม คือ ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียว กว้างขวางของชาติและศีลธรรมอันดีของประชาชน ซึ่งตีความหมายครอบคลุมถึง

1. ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม คือ
 - ก. ความเจริญทางวัตถุ หมายถึง การกินที่อยู่ดี มีเครื่องใช้ดี มีการรักษาโรคดี
 - ข. ความเจริญงอกงามทางจิตใจ หมายถึง ความซื่อสัตย์สุจริต ความมีเมตตากรุณา ความไม่เห็นแก่ตัว และไม่เบียดเบียนผู้อื่น
2. ลักษณะที่แสดงถึงความเป็นระเบียบเรียบร้อย
 - ก. การแต่งกาย กิริยามารยาทเรียบร้อย

¹ อนุমানราชชน, พระยา, วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ของไทย โดยเสฐียรโกเศศ (นามแฝง) (กรุงเทพมหานคร : คลังวิทยา, 2514), หน้า 87.

- ข. การปฏิบัติตน เช่น การปฏิบัติตนต่อครอบครัว การปรับปรุงบ้านเรือนของตนให้สะอาดเรียบร้อย
 - ค. การประพฤติตนในการนำเกียรติยศมาสู่ประเทศบ้านเมือง
3. ลักษณะที่แสดงถึงความกลมเกลียวกาวหนาของชาติ คือ
- ก. ความสามัคคีกลมเกลียวของหมู่คณะ
 - ข. ความนิยมไทยอันเป็นชาติบ้านเมืองของตน
4. ลักษณะที่แสดงถึงศีลธรรมอันดีงามของประชาชน คือ
- ก. การทำตนให้เป็นคนมีศาสนา
 - ข. การปฏิบัติตนตามหลักของศาสนา
 - ค. การรักษาระเบียบประเพณีทางศาสนา

และถ้าจะแยกกล่าวถึงความหมายของวัฒนธรรมนั้นออกเป็นประเด็นใหญ่ ๆ ดังที่ประสิทธิ์ กายกอลอน¹ กล่าวไว้จะได้อดังนี้

1. วัฒนธรรมในความหมายกว้าง ๆ หมายถึง วิถีทางและแบบฉบับในการดำเนินชีวิตที่ได้สั่งสมกันมา รวมทั้งความคิดต่าง ๆ ที่คนใดกระทำ สร้าง ถ่ายทอด สะสม และรักษาไว้ จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ดังนั้น อะไรที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ย่อมเป็นวัฒนธรรมทั้งสิ้น

2. วัฒนธรรมในความหมายแคบ หมายถึง ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญของงานความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวกาวหนาของชาติและศีลธรรมอันดีของประชาชน ดังนั้น จึงจำกัดเฉพาะขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม

กล่าวโดยสรุปแล้ว วัฒนธรรมมีความหมายครอบคลุมถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมใดสังคมหนึ่ง มนุษย์ได้ก่อก่อสร้างระเบียบ กฎเกณฑ์ วิธี

¹ ประสิทธิ์ กายกอลอน, ภาษากับวัฒนธรรม (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2518), หน้า 3 - 4.

ในการปฏิบัติการทำงานๆ ตลอดจนสร้างความสำเร็จ ความนิยม ความรู้และเทคโนโลยี
ต่าง ๆ ในการควบคุมและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ

ลักษณะของวัฒนธรรม

ลักษณะของวัฒนธรรมโดยทั่ว ๆ ไปนั้น สุพัทรา สุภาพ¹ ใจจำแนกไว้เป็น
4 ลักษณะคือ

1. เป็นสิ่งที่ได้มาโดยการเรียนรู้ คือ เรียนรู้จากมนุษย์ด้วยกัน โดยเฉพาะจาก
กลุ่มบุคคลนั้นเป็นสมาชิกอยู่ เช่น การนั่ง การเดิน การแต่งกาย ฯลฯ สิ่งเหล่านี้
ต้องรับการเรียนรู้มาจน เป็นสิ่งที่ได้มาโดยกรรมพันธุ์ แต่เราเรียนสิ่งที่ใช่อยู่ใน
สังคมที่เราเป็นสมาชิกอยู่

2. เป็นมรดกทางสังคม วัฒนธรรมต้องมีการเรียนรู้ แม้ว่าจะเป็นการเรียน
แบบไม่รู้ตัวก็ตาม วัฒนธรรมจะต้องมีการสอน แม้จะไม่ตั้งใจก็ตาม ถ้าวัฒนธรรมต้อง
สิ้นสุดหรือสูญหายไป แสดงว่าคนรุ่นก่อนไม่ได้ถ่ายทอดให้แก่คนรุ่นต่อมา

3. เป็นวิถีชีวิตหรือแบบของการดำรงชีวิต ความคิดในเรื่องวัฒนธรรมทำให้
สามารถจำแนกวัฒนธรรมของสังคมหนึ่งจากอีกสังคมหนึ่ง เป็นวัฒนธรรมเฉพาะอย่าง
เพราะบุคคลเกิดในสังคมใดก็เรียนรู้วัฒนธรรมของสังคมนั้น จึงมีวิถีชีวิตที่เป็นลักษณะ
ของตัวเอง

4. เป็นสิ่งไม่คงที่ เพราะมนุษย์มีการคิดค้นสิ่งใหม่ ๆ หรือปรับปรุงของเดิม
ให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป จึงทำให้วัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

แต่อย่างไรก็ตาม ลักษณะวัฒนธรรมของแต่ละสังคมจะมีแนวความคิดเป็นหลักใหญ่
ซึ่งแนวความคิดนี้จะปรากฏอยู่ในระเบียบปฏิบัติย่อยต่าง ๆ ในวัฒนธรรมนั้น ที่เรียกกันว่า

¹ สุพัทรา สุภาพ, สังคมวิทยา (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช,
2514), หน้า 20 - 22.

คุณภาพทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมไทยมีลักษณะเฉพาะตัวที่สามารถแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ¹ คือ ลักษณะ โดยทั่วไป และลักษณะที่แสดงออกถึงความเจริญของงานด้านต่าง ๆ

ลักษณะโดยทั่วไป วัฒนธรรมไทยมีลักษณะที่เป็นการถ่ายทอดจากคนรุ่นก่อนมาสู่คนรุ่นหลังด้วยการเรียนรู้ มิได้ถ่ายทอดกันในทางชีววิทยา เช่น เราเรียนรู้วิธีทำนา หวานข้าว ก็เพราะสังคมไทยเดิมของเรามีอยู่แล้ว และถ่ายทอดกันต่อกันมา เพื่อให้เป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิตในสังคมไทย เพราะสังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม ต่อมาเมื่อมนุษย์มีการคิดค้นสิ่งใหม่ ๆ หรือปรับปรุงแก้ไขของเดิมให้เหมาะกับสภาพการณ์ วัฒนธรรมไทยก็มีลักษณะเปลี่ยนแปลงไปบ้าง เช่น สังคมไทยแต่ก่อนมีความคิดเห็นว่าผู้หญิงควรทำงานในบ้าน ผู้ชายทำงานนอกบ้าน แต่ปัจจุบันหญิงทำงานเคียงบ่าเคียงไหล่กับชายมากขึ้น เป็นต้น

ลักษณะที่แสดงออกถึงความเจริญของงานด้านต่าง ๆ ได้แก่ ความเจริญทางวัตถุ หมายถึง การกินคืออยู่ที่ คือ คนไทยเห็นความสำคัญในการกินคืออยู่ที่มาเป็นเวลานาน เพราะประเทศไทยเป็นเมืองอู่อารยธรรม มีอาหารอุดมสมบูรณ์ให้คนไทยได้บริโภคครบทั้งห้าหมู่ ความเจริญด้านจิตใจ หมายถึง การที่สังคมไทยได้พยายามอบรมลูกหลานให้มีความเมตตากรุณา มีความซื่อสัตย์ ไม่เห็นแก่ตัว เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีลักษณะที่แสดงถึงความเนิ่นระเนิ่นยใน การแต่งกาย จรรยา มารยาทในการพูด รู้จักอ่อนน้อมกับผู้ใหญ่ มีความเนิ่นระเนิ่นยใน การปฏิบัติตน อันเป็นทางนำมาซึ่งเกียรติของชาติไทย เช่น เคารพธงชาติ ประมุขของประเทศ และสัญลักษณ์ซึ่งใช้แทนพระองค์ มีความสามัคคีกลมเกลียวเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ทำตนเป็นคนมีศาสนา ด้วยการรักษาระเบียบประเพณีทางศาสนา คือร่วมพิธีทางศาสนาตามควรแก่โอกาส เช่น การทำบุญตักบาตร และพยายามปฏิบัติตามหลักธรรมของพุทธศาสนา

¹ จริฎี พรหมอยู่, สังคมและวัฒนธรรมไทย (กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครการพิมพ์, 2522), หน้า 39 - 45.

อานนท์ อากาภิรม¹ กล่าวถึงลักษณะของวัฒนธรรมไทยไว้ว่า วัฒนธรรมไทยมีเอกลักษณ์ของตนซึ่ง สามารถแบ่งเป็นหัวข้อได้ดังต่อไปนี้

1. การทำบุญและการประกอบกรการกุศล คนไทยส่วนใหญ่มีความเชื่อในกฎแห่งกรรม คนไทยจึงนิยมทำบุญและประกอบกรการกุศลอยู่โดยทั่วไป เช่น การทำบุญตักบาตร การช่วยเหลือคนยากจนหรือผู้พิการ

2. ความเป็นไทย ประเทศไม่เคยตกเป็นเมืองขึ้นของประเทศใดเลย ดังนั้นความเน้นไทยจึงเป็นรากฐานอันมั่นคงของวัฒนธรรมไทย กล่าวคือคนไทยมีสิทธิเสรีภาพอย่างกว้างขวางในการเลือกแบบการดำเนินชีวิต

3. ความสนุกสนาน เนื่องมาจากความเป็นไทย การดำเนินชีวิตของคนไทยจึงเน้นไปอย่างเสรี อีกทั้งความอุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร คนไทยจึงไม่เลือกร้อนใจในการทำมาหากิน มีชีวิตอยู่ด้วยความเบิกบานสำราญใจ

4. พิธีกรรม คนไทยมักจัดงานพิธีเพื่อแสดงออกถึงความมีหน้ามีตา เช่น พิธีฉลองวันแต่งงาน งานเภาศพ เป็นต้น และยังมีพิธีซึ่งแสดงออกในเรื่องของความซึ้ง ความศักดิ์สิทธิ์ และกระบวนการที่มีระเบียบระบบอีกด้วย

จึงพอจะเห็นได้ว่า ลักษณะของวัฒนธรรมไทยนั้นค่อนข้างจะเน้นหนักไปทางค่านพุทธศาสนา เพราะประเทศไทยมีพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ คนไทยจึงมีจิตใจอนโยน เมตตากรุณา ซึ่งแสดงออกในรูปของวัฒนธรรมไทย

องค์ประกอบของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเน้นผลจากการที่มนุษย์ได้เข้าควบคุมธรรมชาติและพฤติกรรมของมนุษย์เอง ทำให้เกิดการจัดระเบียบทางสังคม ระบบความเชื่อ ศิลปกรรม ค่านิยม และวิทยาการต่าง ๆ ดังนั้นจึงอาจแบ่งองค์ประกอบของวัฒนธรรมได้ดังนี้²

¹ อานนท์ อากาภิรม, มนุษย์กับสังคม : สังคมและวัฒนธรรมไทย (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, 2515), หน้า 113 - 115.

² เล่มเดียวกัน, หน้า 102.

1. องค์คติ (concepts) ได้แก่ ความเชื่อ ความคิด ความเข้าใจและ
อุดมการณ์ต่าง ๆ เช่น ความเชื่อในเรื่องพระเจ้าองค์เดียว ความเข้าใจในเรื่องราว
ของมนุษย์ และอุดมการณ์ คือ แผนการณ์ตามความคิดเห็นของตน

2. องค์พิธีการ (usages) ได้แก่ ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยอมรับกัน
โดยทั่วไปซึ่งแสดงออกในรูปพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น ประเพณีการโกนผมไฟ พิธีการสมรส
พิธีการตั้งศพ พิธีการแต่งกาย ฯลฯ พิธีการเหล่านี้เปลี่ยนแปลงไปบ้างตามสภาพของ
สังคม

3. องค์การ (organization) ได้แก่ องค์การ · สถาบัน สมาคม
หรือสโมสร ซึ่งจัดขึ้นอย่างมีระเบียบและระบบ กล่าวคือ มีกฎเกณฑ์หรือระเบียบ
ข้อบังคับ และวัตถุประสงค์แน่นอน องค์การที่เล็กที่สุดคือ ครอบครัว และองค์การที่
ใหญ่ที่สุดคือ องค์การสหประชาชาติ

4. องค์วัตถุ (instrumental and symbolic objects) องค์วัตถุ
ที่มีรูปร่างสามารถจับต้องได้เรียกว่า วัฒนธรรมทางวัตถุ ได้แก่ เครื่องมือ เครื่องใช้
เช่น จาน ถ้วย มีด เป็นต้น ตลอดจนผลิตภัณฑ์ของมนุษย์ในทางศิลปกรรม เช่น
ภาพเขียน รูปปั้น ส่วนองค์วัตถุที่ไม่มีรูปร่าง แต่เป็นเครื่องหมายแสดงถึงสัญลักษณ์
ได้แก่ ภาษา และตัวเลข เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า องค์ประกอบของวัฒนธรรมส่วนที่เป็นองค์คตินั้น เป็นส่วนที่ไม่มี
รูปแบบและเนื้อหาที่แน่นอนชัดเจน เป็นสิ่งที่อยู่ในความรู้สึกนึกคิดและจิตใจของสมาชิกใน
สังคม

นอกจากนี้ สมจิตต์ สิทธิไชย¹ ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของวัฒนธรรมว่า
มีอยู่ 3 ประการคือ

¹สมจิตต์ สิทธิไชย, "ภารกิจของมหาวิทยาลัยบ้านการท่าเรือและสร้าง
สรรค์ศิลปวัฒนธรรม," ภารกิจของมหาวิทยาลัยที่สังคมมุ่งหวัง โครงการพัฒนามหา
วิทยาลัย, 2517, หน้า บ.101.

1. การรับรู้ คือการที่จะบอกได้ว่า อะไรเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและมีอยู่ในโลกนี้ ไດ้แก่ ความรู้ซึ่งเกิดจากการศึกษาเล่าเรียน ความเชื่อต่อเวลา หรือความเชื่อที่นำประโยชน์มาใช้ได้

2. การยอมรับของคนส่วนใหญ่ ประกอบด้วยค่านิยมและกฎเกณฑ์สำหรับการประพฤติบางประการซึ่งมนุษย์ยอมรับเพื่อความคุ้มครองกระทำของตนเอง ซึ่งบางทีก็เรียกสั้นๆว่า "อุดมการณ์"

3. องค์ประกอบด้านวัตถุ เช่น เครื่องจักร เครื่องมือ เสื้อผ้า เครื่องใช้ต่าง ๆ ฯลฯ ซึ่งมีความหมายทางวัฒนธรรมมากในแง่ของปริมาณและคุณภาพที่ต่างกันมากเพียงใด ที่จะทำให้เราเรียกสิ่งๆนั้น ๆ ว่า โบราณ คร่ำครึ หรือทันสมัย ก้าวหน้า แต่ทั้งนี้ก็ได้วัดความเหนือกว่าหรือด้อยกว่าของสิ่งๆใดโดยดูจากความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการ เพราะความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการเป็นแต่เพียงความสำเร็จของมนุษย์ ซึ่งอาจจะไม่ได้ทำให้มนุษย์มีความสุข มีศีลธรรมและจิตใจงามเสมอไป

ประเภทของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมนั้นมีความแตกต่างกันในหลายแง่หลายมุม ซึ่งแล้วแต่เราจะมองในแง่มุมใด สังคมวิทยาได้จำแนกวัฒนธรรมออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1. วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวัตถุ (material culture) ได้แก่ วัตถุอันเกิดจากการประดิษฐ์คิดค้นของมนุษย์ เช่น ถ้วย จาน ช้อน ส้อม ตึกรามบ้านช่อง และถนนหนทาง ตลอดจนผลงานในทางศิลปกรรมของมนุษย์ เช่น ภาพวาด รูปปั้น เป็นต้น

2. วัฒนธรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับวัตถุ (non-material culture) หมายถึง อุดมการณ์ ค่านิยม แนวความคิด ความเชื่อ ความสนใจ ความรู้ ทักษะ ความสามารถ ซึ่งเป็นนามธรรม ไม่สามารถมองเห็นได้

วัฒนธรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับวัตถุนี้ อาจเรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่า วัฒนธรรมทางจิตใจ ซึ่งแบ่งออกเป็นสาขาต่าง ๆ ได้ดังนี้

1 หน่วยงานกระทรวงศึกษาธิการ ส่งเสริมวัฒนธรรมไทย วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา เอกสารเผยแพร่วัฒนธรรมไทย, มปท., มปป., หน้า 11.

1. วัฒนธรรมทางการบ้านการเมือง มีจารีตประเพณี กฎหมายและการปกครองอันเป็นระเบียบของสังคม
2. วัฒนธรรมทางศาสนา มีเรื่องของปรมัตถ์ ศีลธรรม และพิธีรีตอง
3. วัฒนธรรมทางภาษาและวรรณคดี มีระเบียบการพูด การใช้ภาษา และการใช้หนังสือ
4. วัฒนธรรมทางศิลปะ มีประติมากรรม จิตรกรรม สถาปัตยกรรม คุริยางคศิลป์ วรรณศิลป์ นาฏศิลป์และดนตรีศิลป์
5. วัฒนธรรมทางระบบการศึกษาและความคิดเห็น

วัฒนธรรมทั้งสองประเภทนี้ ย่อมต้องสัมพันธ์กัน จะขาดอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็จะไม่สมบูรณ์ ถ้าวัฒนธรรมของชาติใดหนักไปในประเภทใดประเภทหนึ่งก็เกิดความไม่สมดุลกัน ถ้าเจริญไปในทางวัตถุเกินไป แต่ทางจิตใจไม่เจริญ ก็จะกลายเป็นความหายนะ แต่ถ้าวเจริญทางจิตใจเกินไป ทางวัตถุไม่เจริญ ก็เป็นเรื่องของการตัดขาดจากสังคม เพราะฉะนั้นวัฒนธรรมทั้ง 2 ประเภทนี้จึงต้องสัมพันธ์กันตามส่วนที่เหมาะสม อยู่ในดุลพินิจของแต่ละสังคม

นอกจากนี้ วัฒนธรรมอาจแบ่งได้เป็น 4 อย่างคือ คติธรรม เนติธรรม วัตถุธรรม และสหธรรม

1. คติธรรม เป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับหลักในการดำเนินชีวิต ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของจิตใจและได้มาจากศาสนา การดำเนินชีวิตถ้าไม่มีเครื่องนำทางก็เหมือนเดินในที่มืด หากความปลอดภัยได้ยาก เครื่องนำทางที่ดีที่สุดของจิตใจก็คือ คติธรรม

2. เนติธรรม เป็นวัฒนธรรมทางกฎหมาย รวมทั้งระเบียบประเพณีที่ยอมรับนับถือกันว่ามีค่าสำคัญพอ ๆ กับกฎหมาย วัฒนธรรมเกี่ยวกับกฎหมายมีอยู่มากมาย อาจกล่าวได้ว่าสังคมมนุษย์เจริญมากเพียงใดก็ยิ่งจำเป็นต้องมีระเบียบข้อบังคับในรูปกฎหมายมากขึ้นเพียงนั้น ผู้ที่ละเมิดกฎหมายแม้จะมีได้ถูกจับกุมลงโทษ ก็ใคร่ชื่อว่าเป็นผู้ขาดวัฒนธรรมนั่นเอง

3. วัตถุธรรม เป็นวัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น การกินคืออยู่ที่ เครื่องนุ่งห่ม

บ้านเรือน และอื่น ๆ นอกจากนั้นการรู้จักใช้เครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ อย่างเหมาะสมถือได้ว่าเป็นผู้มีวัฒนธรรม

4. สหธรรม เป็นวัฒนธรรมทางสังคม นอกจากหมายถึงคุณธรรมต่าง ๆ ที่ทำให้คนอยู่ร่วมกันอย่างน่ายกย่อง ถ้อยทีถ้อยอาศัยกันแล้ว ยังรวมทั้งระเบียบมารยาทที่ติดต่อเกี่ยวข้องกับสังคมทุกชนิด สหธรรมเป็นจักรกลที่ทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมโยงสังคมต่าง ๆ นับแต่บุคคลต่อบุคคล ถึงครอบครัว สาธารณชน และประเทศชาติ

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ยึดถือการแบ่งประเภทของวัฒนธรรมตามคณะกรรมการฝ่ายวัฒนธรรมในคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาทางวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ กระทรวงศึกษาธิการ¹ ซึ่งได้แบ่งวัฒนธรรมออกเป็น 5 สาขา ดังนี้

1. สาขาศิลปะ (The Arts) ได้แก่ ภาษา วรรณคดี กวีนิพนธ์ วรรณกรรม สถาปัตยกรรม ละคร ประติมากรรม ฯลฯ
2. สาขามนุษยศาสตร์ (The Humanities) ได้แก่ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศาสนา ปรัชญา ประวัติศาสตร์ มารยาทในสังคม ฯลฯ
3. สาขากีฬาและนันทนาการ (The Sports and Recreation) ได้แก่ การละเล่นมวยไทย ฟันดาบสองมือ กระบี่กระบอง ฯลฯ
4. สาขาช่างฝีมือ (The Practical Crafts) ได้แก่ การเย็บปักถักร้อย การแกะสลัก การทอผ้า การจักสาน การทำเครื่องเงิน เครื่องเงิน เครื่องทอง เครื่องปั้นดินเผา ฯลฯ
5. สาขาคหกรรมศิลป์ (Domestic Arts) ได้แก่ ความรู้เรื่องอาหาร เสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย ความรู้เรื่องบ้าน เรื่องยา การต้อนรับแขก มารยาทในการกินอยู่ ความรู้ในการดูแลเด็ก การแก้ปัญหาต่าง ๆ ในครอบครัว ฯลฯ

¹ คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, "แนวนโยบายวัฒนธรรมแห่งชาติ," เอกสารการประชุมพิจารณาแนวนโยบายวัฒนธรรมแห่งชาติ ณ เชื้อนครินทร์ จังหวัดกาญจนบุรี 13-15 กรกฎาคม 2521, หน้า 42-43.

การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เพราะมนุษย์ชอบเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงของเก่าให้เหมาะสมกับสภาพการณ์และสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนไป อีกทั้งมนุษย์มักมีการคิดค้นประดิษฐ์สิ่งใหม่ ๆ ขึ้น วัฒนธรรมจึงเปลี่ยนตามไปด้วย

สาเหตุที่ทำให้วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงมีอยู่หลายประการ นับจากบุคคลหนึ่งหรือกลุ่มหนึ่งไปจนถึงปรากฏการณ์ธรรมชาติ เช่น ภูเขาไฟระเบิด แผ่นดินไหว แต่สิ่งที่เห็นได้ชัดและมีมากที่สุดคือ "วิชาการ" "เทคโนโลยี" อันได้แก่ เครื่องมือที่มนุษย์นำมาเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อม ซึ่งสาเหตุแห่งเทคโนโลยีนี้เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงและต้านทานไม่ได้ ผลบางประการก็เห็นได้ชัด บางประการก็เป็นเรื่องค่อย ๆ ซึม กว่าจะเห็นได้ก็กินเวลาหลายปี เช่น การทำระเบิดปรมาณู การเปลี่ยนอวัยวะของคน เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีจะเกิดขึ้นอย่างที่ไม่มีการวางแผนล่วงหน้ามากนัก ทั้ง ๆ ที่ผลของมันจะต้องอยู่กับมนุษยชาติเป็นเวลานาน

นอกจากสาเหตุทางเทคโนโลยีแล้ว ก็ยังมีสาเหตุอื่น ๆ อีกเช่น

สาเหตุทางเศรษฐกิจ สาเหตุส่วนใหญ่ของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของมนุษย์คือ ความต้องการอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และงานอาชีพที่จะทำให้มนุษย์มีสิ่งทั้งสามนั้นได้

สาเหตุทางอุดมการณ์ ตัวอย่างคือ ความเชื่อและการนำตัวเองเข้าไปผูกพันกับอุดมการณ์อันหนึ่งของสังคม

สาเหตุทางการกระจายตัวของวัฒนธรรมอื่น คือ การที่สมาชิกของสังคมหนึ่งสามารถรู้เห็นและรับรสของวัฒนธรรมหนึ่งได้อย่างง่ายดาย และเป็นประจำทุกวัน ทำให้วัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงไป

บัจจจิตต์ อธิคมนันทะ¹ กล่าวถึงสาเหตุที่ทำให้วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงเนื่องมาจาก

¹ บัจจจิตต์ อธิคมนันทะ, การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2520), หน้า 27.

1. การขอยืมจากวัฒนธรรมอื่น เป็นการยอมรับแนวความคิดหรือวัตถุต่าง ๆ ของสังคมอื่นมาใช้โดยพิจารณาถึงความเหมาะสมในการรับว่าเป็นที่ยอมรับกันในสังคมของตนหรือไม่
2. การค้นพบ เป็นการค้นพบความรู้ใหม่ ซึ่งเมื่อได้พิสูจน์ความรู้นั้นแล้ว ความรู้นั้นก็จะกลายเป็นปัจจัยในการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม
3. การประดิษฐ์ เป็นการใช้ความรู้ที่มีอยู่ก่อนแล้วทำสิ่งอื่นขึ้นมาใหม่ แบ่งได้เป็น 2 อย่างคือ การประดิษฐ์ทางวัตถุ เช่น การสร้างอาวุธ และการประดิษฐ์ทางอวัตถุ เช่น การสร้างพิธีกรรมใหม่ ๆ ขึ้นมาให้ผู้คนยอมรับ
4. นวัตกรรม คือ การคิดประดิษฐ์สิ่งใหม่ ๆ ขึ้น มีความหมายรวมทั้งการค้นพบสิ่งใหม่ ๆ ด้วย
5. การกระจาย คือ การที่วัฒนธรรมมาจากสังคมหนึ่งกระจายไปสู่สังคมหนึ่งด้วยการเผยแพร่ การให้ การยอมรับ ซึ่งเกิดขึ้นได้เมื่อสังคมมีการติดต่อกัน

สำหรับวัฒนธรรมไทยก็มีการเปลี่ยนแปลงมาเป็นระยะ แนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมไทย ได้แก่

1. วัตถุนิยม กล่าวได้ว่าในสมัยก่อนนั้นคนไทยส่วนใหญ่มีวิถีความเป็นอยู่แบบง่าย ๆ ตามครรลองชีวิตในระบบงานเกษตร เครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพก็มีลักษณะง่าย ๆ ครั้นเมื่อความเจริญของอุตสาหกรรมขยายตัวขึ้น ผลิตภัณฑ์ทางอุตสาหกรรมได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการดำเนินชีวิตของคนไทยมากขึ้นโดยลำดับคนไทยในปัจจุบันมีวัตถุอำนวยความสะดวกเพิ่มขึ้นมากมาย นับตั้งแต่วิทยุไปจนถึงรถยนต์
2. การนิยมวัฒนธรรมตะวันตกได้รับการปฏิบัติอย่างแข็งขันในหมู่วัยรุ่น อันเป็นประชากรส่วนใหญ่ของสังคมไทย ฉะนั้นวัยรุ่นจึงมีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมไทยอย่างมาก

¹ อुकุณย์ คันประยูร, สังคมวิทยา (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แสงสุทธิการพิมพ์, 2520), หน้า 19.

3. การใช้หลักวัฒนธรรมสากล ปัจจุบันวัฒนธรรมของสังคมต่าง ๆ ได้เผยแพร่ผสมผสานกันมาากขึ้น ทำให้เกิดแบบของวัฒนธรรมอันมีลักษณะคือมีการปฏิบัติโดยทั่วไป หรือที่เรียกว่า "วัฒนธรรมสากล" เช่น นิยมถือเอา วันที่ 1 มกราคม ของปีเป็นวันเริ่มต้นปีใหม่หรือศักราชใหม่ เป็นต้น

เมื่อพิจารณาถึงสถานการณ์เกี่ยวกับการปฏิบัติวัฒนธรรมในสังคมไทยนั้นจะเห็นได้ว่า มีปัจจัยบางประการที่มีผลกระทบให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม อานนท์ อากาภิรม¹ กล่าวว่า วัฒนธรรมไทยต้องเปลี่ยนไป เพราะอิทธิพลของปัจจัยต่อไปนี้

1. การเปลี่ยนแปลงของค่านิยม ค่านิยมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ในสมัยก่อนนั้นคนไทยมีค่านิยมในเรื่องความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นอย่างดี แต่ปัจจุบันการต่อสู้แข่งขันเพื่อการอยู่รอดในสังคมมีมากขึ้น คนส่วนใหญ่ต้องคิดถึงตัวตัวเองก่อน ค่านิยมในเรื่องความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่หมดไป

2. การเปลี่ยนของสิ่งแวดล้อมทางสังคม สังคมมิได้อยู่หนึ่ง มีการเปลี่ยนแปลงเสมอ เช่น กรุงเทพฯ เคยอุดมไปด้วยวัดวาอาราม ครั้นคนในกรุงเทพฯ เพิ่มขึ้น มีการสร้างตึก ศูนย์การค้า สถานที่สำคัญต่าง ๆ ความจำเป็นในการใช้ยานยนต์มีมากขึ้น เป็นผลให้มียานยนต์เพิ่มขึ้น จึงต้องถมคลอง เช่นนี้เป็นต้น

3. ความรู้สมัยใหม่ วัฒนธรรมหรือประเพณีไทยบางอย่างมีลักษณะแสดงออกถึงความยึดมั่นโดยปราศจากเหตุผลในทางวิทยาศาสตร์ เช่น ประเพณีแห่นางแมว คนไทยเชื่อว่า แมวเป็นสัตว์การนำความแห้งแล้งมาให้จึงควรรสาคน้ำให้แมวเปียก แมวก็จะหายจากความแห้งแล้ง ฝนก็จะตกลงมา ครั้นปัจจุบันคนไทยมีความรู้เรื่องฝนดีแล้ว ประเพณีแห่นางแมวจึงเสื่อมคลายความนิยมไป

4. การนำเครื่องจักรกลมาใช้ สมัยก่อนเครื่องมือเครื่องใช้ในการเกษตรของคนไทยเป็นเครื่องมือที่ใช้แรงงานคนและสัตว์ ในปัจจุบันนี้มีการประดิษฐ์เครื่องจักรกลทันสมัย จึงได้หันมานิยมใช้เครื่องจักรแทน

¹ อานนท์ อากาภิรม, มนุษย์กับสังคม : สังคมและวัฒนธรรมไทย (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บำรุงนุกูลกิจ, 2515), หน้า 121-125.

5. สถานะทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรมหรือประเพณีบางอย่างของไทยจำเป็นต้องใช้เงินเป็นจำนวนไม่น้อย เช่น การบวชนาค แต่ปัจจุบันการทํามาหากินฝืดเคืองขึ้น วิธีการต่าง ๆ จึงต้องลดลง

6. อิทธิพลทางวัฒนธรรมตะวันตก ปัจจุบันนี้วัฒนธรรมตะวันตกเข้ามามีบทบาทสำคัญในวิถีชีวิตของคนไทยเป็นอย่างมาก เช่น การแต่งกาย การกีฬาและการดนตรี เป็นต้น ทำให้การปฏิบัติวัฒนธรรมไทยคลายความเคร่งครัดลง

วัฒนธรรมเป็นเรื่องที่อ่อนโยนและไหวตัวได้ง่าย ฉะนั้นการที่สังคมถูกกระทบจากสิ่งภายนอกไม่ว่าจะเรื่องใดหรือในลักษณะใดก็ตาม เช่น เทคโนโลยี ทฤษฎีทางวิชาการ เศรษฐกิจ การเผยแพร่ทางค่านิยมการเมือง อิทธิพลจากต่างประเทศ การแทรกซึมบ่อนทำลาย ฯลฯ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งใดก็ตาม ทั้งที่เป็นวัฒนธรรมหรือนามธรรม เมื่อเข้ามากระทบแล้วย่อมทำให้วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งก็คือว่าเป็นวิวัฒนาการทางวัฒนธรรม

สถาบันการศึกษากับวัฒนธรรม

หน้าที่ที่เราคาดหมายว่าเป็นหน้าที่สำคัญของสถาบันการศึกษามี 4 ประการ¹

คือ

1. การให้ความรู้ความถนัดทางวัฒนธรรม
2. ช่วยให้แก่ละคนเลือกบทบาทที่ตนต้องการมีส่วนร่วมในสังคม และสอนว่าแต่ละคนจะแสดงบทบาทนั้นได้อย่างไร
3. ช่วยประสมประสานกลุ่มและบุคคลต่าง ๆ ให้เข้ากันเป็นสังคมเดียวกันได้

¹ สมจิตต์ สิทธิไชย, "ภารกิจของมหาวิทยาลัยด้านการทํานุบำรุงและสร้างสรรคศิลปวัฒนธรรม," ภารกิจของมหาวิทยาลัยที่สังคมมุ่งหวัง โครงการพัฒนา มหาวิทยาลัย, 2517, หน้า บ.102 - 106.

4. เป็นแหล่งการริเริ่มทางวัฒนธรรมทางสังคม
ซึ่งหน้าที่ทั้ง 4 ประการนั้น มีรายละเอียดดังนี้

การให้ความรู้ความถนัดทางวัฒนธรรมนั้น เราอาจแยกออกได้เป็น 2 แบบ
คือ การให้ความรู้ทางวัฒนธรรมกับการสร้างทัศนคติ ให้ความถนัดเชิงค่านิยมทาง
วัฒนธรรม กล่าว ความรู้ทางวัฒนธรรมนี้มีความหมายกว้าง ครอบคลุมเรื่องภาษา
ความรู้ทางวิธีการคำนวณและคณิตศาสตร์กับความรู้ที่ค้นพบใหม่ทางวิทยาศาสตร์และ
ด้านวิชาการอื่น ๆ เข้าไปด้วย

แท้จริงแล้ว การถ่ายทอดความรู้ทางวัฒนธรรมก็คือ การให้การศึกษามาก
อบรมนั่นเอง ในสังคมสมัยโบราณพ่อแม่ก็จะถ่ายทอด อบรมสั่งสอนลูกหลานเกี่ยวกับการ
ทำมาหากินของตนในสังคมนั้น ๆ ส่วนในสังคมสมัยใหม่ก็อาจจะจัดอยู่ในรูปของโรงเรียน
อาชีพ เป็นต้น ในทั้งสองสังคมที่กล่าวมานั้นก็ย่อมทำหน้าที่ให้การศึกษามาก ฝึกฝน
ผู้เรียนให้มีความรู้ความชำนาญ เพื่อที่จะช่วยให้ตัวเขาเองสามารถมีชีวิตอยู่ได้ในสังคม
โดยประสบผลสำเร็จในสถานะที่เต็มไปด้วยการแข่งขันของวิถีชีวิตแต่ละแบบของเขา
สรุปได้ว่า สถาบันการศึกษาจะต้องช่วยคนให้เรียนรู้ว่าจะเรียนได้อย่างไร จะค้นหา
สร้างสรรค์วิธีการใหม่ ๆ หรือสิ่งใหม่ ๆ ใดอย่างไร ซึ่งสิ่งนี้เป็นวัตถุประสงค์หลัก
ของการศึกษา แต่เท่าที่เป็นอยู่ในขณะนี้ก็ยังเป็นเพียงการถ่ายทอดความล้มเหลวของ
แต่ละบุคคลซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมทางสังคมเท่านั้น

การเลือกและค่าเนียบบทบาททางสังคมในปัจจุบันนี้ สังคมไทยค่อนข้างจะเน้น
หนักในเรื่องความจำเป็นของการเรียนรู้อย่างชัดเจนในสาขาวิชาชีพ การเน้นหนักเช่น
นี้ นำเอาปัญหาหลายอย่างที่สังคมจะต้องแก้ไขมาช่วย ประการแรกที่เกี่ยวข้องเราต้องหา
อุปกรณ์ในการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความชำนาญในสาขาต่าง ๆ ประการ
ที่สอง ต้องหาทางให้แน่ใจได้ว่าจำนวนของผู้ที่เข้ารับการอบรมในสาขาวิชาชีพต่าง ๆ
นั้นเพียงพอและพอดีกับความต้องการ ประการที่สาม เราจะต้องหาทางที่จะทำให้
ความสามารถและความถนัดของแต่ละคนใช้ไปกับงานของแต่ละสาขา เพื่อว่างานแต่ละ
อย่างจะได้มีคนทำงานที่ประสบความสำเร็จมาก ๆ ขึ้น

นอกจากนั้นเรายังคาดหวังให้สถาบันการศึกษาสอนบทบาทอื่น ๆ ให้แก่ ประชากรอีกด้วย เช่น สอนให้รู้จักประพฤติกายเป็นพลเมืองดีของประเทศ รู้จัก บทบาทของตนเอง และจะต้องสอนควรวาคนควรจะแสดงบทบาทในฐานะนักศึกษา อย่างไร ซึ่งบทบาทเหล่านี้ สถาบันการศึกษาจะเป็นผู้เลือกและส่งเสริมให้นักศึกษา ปฏิบัติจนเคยชินและกลายเป็นนิสัยที่ดี

การผสมผสานกลุ่มและบุคคลต่าง ๆ ให้เข้ากันในสังคม ในสังคมที่มีคน หลายเชื้อชาติหลายศาสนา และเศรษฐกิจต่างกันอย่างรวมกัน เช่นประเทศไทยนี้ การ ผสมผสานให้เข้ากันได้เป็นหน้าที่ของสถาบันการศึกษาอย่างหนึ่ง เรามีเสรีภาพในการ เลือก มีหลายสิ่งให้เลือก แต่ละคนและแต่ละกลุ่มมีกานิยมและทัศนคติของตนเอง ซึ่งคนส่วนใหญ่อาจจะไม่เห็นรวมกันได้ ในสังคมเช่นนี้ถ้าขาดแรงดึงเข้าหากันและพลัง ประสาน สังคมของเราก็จะแตกแยกเป็นหลายเสียง รวมกันไม่คิด ในลักษณะสถาบัน ใหญ่ที่มั่นคง สถาบันการศึกษาจึงจะต้องช่วยเหลือ เพราะการศึกษาช่วยให้เกิดโอกาส การผสมผสานกันในสังคม ที่จะทำให้ไทยเราอยู่รวมกันเป็นสังคมที่ทำงานได้ เพราะ การศึกษาให้ประสบการณ์แก่คนหลายคน ซึ่งจะมีลักษณะที่รวมกันได้เป็นอย่างดี

เป็นแหล่งของการสร้างสรรค์ความคิดและสิ่งใหม่ทางวัฒนธรรม สถาบันการ ศึกษา โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยและวิทยาลัย เป็นแหล่งกำเนิดของความคิดและประสบ การณ์ การสร้างสรรค์ใหม่ ๆ สิ่งใหม่ที่รู้จักกันมากในมหาวิทยาลัยก็คือ การวิจัยและ การส่งเสริมพัฒนากิจกรรมของคณาจารย์และนักศึกษา และสิ่งใหม่ที่รู้จักกันดีในวิทยาลัย ครูก็คือ การตั้งศูนย์วัฒนธรรมท้องถิ่นขึ้นในวิทยาลัยครู ซึ่งนับว่าเป็นอีกก้าวหนึ่งของการ แสดงบทบาททางด้านการทำนุบำรุงวัฒนธรรม

มหาวิทยาลัยและวิทยาลัยเป็นแหล่งกำเนิดของการสร้างความคิดใหม่ ทัศนคติ อันเป็นลักษณะเฉพาะของนักศึกษามหาวิทยาลัยคือ การเปิดใจรับที่จะสอบสวน ศึกษา พิจารณาแนวความคิดใหม่ สามารถเปรียบเทียบและศึกษาความคิดเห็นที่ขัดแย้งกัน มหาวิทยาลัยและวิทยาลัยเป็นแหล่งที่มีบรรยากาศอันก่อให้เกิดความคิดใหม่ ๆ ซึ่งมี คุณค่าและมีความหมายต่อสังคมไทยหลายประการ

บทบาทของวิทยาลัยครูกับการทำนุบำรุงวัฒนธรรม

วิทยาลัยครูเป็นระบทย่อยของระบบอุดมศึกษาที่มีบทบาทและหน้าที่ใหญ่ ๆ อยู่ 3 ประการ¹ คือ

1. ถ่ายทอดความรู้ อารยธรรมและวัฒนธรรมต่าง ๆ ให้บุคคลรุ่นหลัง ได้ทราบและรักษาสิ่งที่ถึงมาไว้ หน้าที่นี้ ได้แก่ การสอน การอบรม เพื่อผลิตบุคคล ที่มีคุณสมบัติตามความมุ่งหมายออกไปรับใช้สังคม
2. แสวงหาความรู้ วิทยาการใหม่ ๆ ได้แก่ การทดลอง ค้นคว้า วิจัย หากความก้าวหน้าทางวิชาการ แสวงหาความรู้ใหม่และประยุกต์ลงงานการวิจัย ค้นคว้าเพื่อช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ของสังคม
3. ใช้ความรู้ต่าง ๆ ให้เป็นประโยชน์แก่สังคม หน้าที่นี้ ได้แก่ การบริการ ทางวิชาการแก่สังคมตามความต้องการของท้องถิ่นเป็นหลัก เป็นผู้นำและเผยแพร่ทักษะ เทคนิคการสอนใหม่ให้แก่โรงเรียนในชนบท เช่น จัดการอบรมและเผยแพร่การศึกษา ให้แก่ครูประจำการ

เราจะพบว่า ในบทบาทและหน้าที่หลักทั้ง 3 ประการตามที่กล่าวมาแล้วนั้น การทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ อารยธรรมและวัฒนธรรมนั้นจะถูกเน้นเป็นอันดับแรก นอกจากนั้นถ้าจะกล่าวถึงหน้าที่และภารกิจของการฝึกหัดครูตามพระราชบัญญัติแล้ว เรา จะพบว่า การทำนุบำรุงวัฒนธรรมของชาติก็เป็นภารกิจหลัก 1 ใน 5 ประการของ วิทยาลัยครูควบ เช่นกัน

สำหรับบทบาทของวิทยาลัยครูจากคำแถลงของรัฐมนตรีว่าการกระทรวง ศึกษาธิการปรากฏดังนี้

¹สุภรณ์ ศรีพิพล, "บทบาทของสถาบันฝึกหัดครูที่จะรับใช้สังคม," การประชุมทางวิชาการการฝึกหัดครูกับการรับใช้สังคม (กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย การพิมพ์, 2518), หน้า 32.

1. วิทยาลัยครูควรลดบทบาทการผลิตครูในเชิงปริมาณลง เน้นการผลิตให้
ได้คุณภาพ เพื่อสนองกลุ่มวิชาพื้นฐานอาชีพ นาฏศิลป์ กนตรี และครูวิชาเฉพาะที่
ขาดแคลน

2. วิทยาลัยครูควรหันไปดำเนินการเพื่อช่วยปรับปรุงคุณภาพทางการศึกษา
ในเรื่องต่อไปนี้

2.1 อบรมครูประจำการ

2.2 ประสานงานกับสถาบันการศึกษาอื่นที่อยู่ใกล้เคียงร่วมกันทำ
การวิจัยและบริการชุมชน

2.3 ผลิตตำรา วัสดุอุปกรณ์ประกอบการเรียนการสอนตามหลักสูตร
ของกรมการฝึกหัดครู

2.4 ให้บริการทางวิชาการแก่ชุมชนเพื่อให้โอกาสครู อาจารย์
และนักศึกษาได้ใกล้ชิดและสัมผัสชีวิตจริงในชุมชน

2.5 ร่วมกับชุมชนในการดำเนินกิจกรรมด้านทำนุบำรุง ส่งเสริม
เผยแพร่วัฒนธรรมท้องถิ่น

บทบาทที่กำหนดไว้นี้ เท่าที่ผ่านมานั้นก็ยังเป็นเพียงบทบาทแฝงเท่านั้น เพราะ
ในทางปฏิบัติแล้วเป็นการอาสาหรือสมัครใจมากกว่าจะเป็นหน้าที่ที่แท้จริง เพราะบทบาท
เหล่านี้เขียนไว้ไม่ชัดเจน ค่อนข้างกว้างจนหาข้อยุติไม่ได้

เนื่องจากสภาพเหตุการณ์ที่ผ่านมาเป็นเช่นนั้น กรมการฝึกหัดครูจึงได้ตระหนัก
ถึงบทบาททางด้านการทำนุบำรุงวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก และเพื่อให้บทบาท ทางด้านนี้
เป็นบทบาทของวิทยาลัยครูอย่างแท้จริง และมีผลในเชิงปฏิบัติ มีบทบาทแฝงดังที่
ผ่านมาแล้ว กรมการฝึกหัดครูจึงมีนโยบายในทางปฏิบัติโดยให้จัดตั้งหน่วยงานใน
วิทยาลัยครูเทียบเท่าคณะวิชา ทำหน้าที่บริหารงาน ประสานงาน และดำเนินการ
ทางด้านวัฒนธรรม นั่นก็คือ จัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมขึ้นในวิทยาลัยครู และให้หน่วยงานนี้
ดำเนินการดังนี้¹

¹ การฝึกหัดครู, กรม, ฝ่ายประชาสัมพันธ์สำนักงานเลขาธิการกรมการ
ฝึกหัดครู, "วิทยาลัยในแผนพัฒนาฯ ระยะที่ 5," ปฏิสัมพันธ์สถาบันการกรมการ
ฝึกหัดครู (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เบ็ญตทราญ, 2524), หน้า 14-16.

1. รักษาฟื้นฟู เผยแพร่วัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะวัฒนธรรมท้องถิ่นทั้งทางค่านิยม ศาสนา ศิลปะ การช่างฝีมือ คหกรรม กีฬาและนันทนาการโดยการศึกษา ค้นคว้า วิจัย
2. จัดการอบรมและพัฒนาบุคลากรเกี่ยวกับงานวัฒนธรรมทุกสาขา ส่งเสริมศิลปินและบุคลากรเพื่องานวัฒนธรรม
3. ประสานงานกับหน่วยงานของรัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งสถานศึกษาทุกระดับในท้องถิ่นในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ทางด้านวัฒนธรรม
4. ให้ความรู้ ความเข้าใจแก่เยาวชน นักเรียน นักศึกษา และอบรมให้ตระหนักถึงความสำคัญของวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์ ตักศิรี และความมั่นคงของชาติ เกิดความภาคภูมิใจ สำนึกในความเป็นไทย เข้าใจซึ่งกันและกัน สร้างความสามัคคี สำนึกถึงคุณแลสืบ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างคนในท้องถิ่นและภายในชาติ ซึ่งผลคือจะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันด้วยสันติสุข ช่วยกันป้องกันกิจกรรมอันทำลายวัฒนธรรมและขัดต่อศีลธรรมจรรยา ชื่อเสียง เกียรติคุณของคนไทย ป้องกันการทำลายศาสนาสถานซึ่งคนไทยนับถือ รวมทั้งให้รู้จักเลือกสรรวัฒนธรรมของชาติอื่นที่เผยแพร่เข้ามาในประเทศไทย นำมาปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่ของคนไทย
5. ปฏิบัติตามนิยามอันพึงประสงค์ให้กับเยาวชนและประชาชนไทย โดยเฉพาะในก้านประหยัค รู้จักประมาณ การใช้ชีวิตที่เรียบง่าย การทำงานเพื่องานและเพื่อความดี การทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะ การพึ่งตนเอง การเคารพตนเอง ความขยันหมั่นเพียร และความรับผิดชอบต่อหน้าที่ตนเอง ครอบครัว สังคม และประเทศชาติ ให้คนในชาติประพฤติปฏิบัติตามครรลองของศีลธรรม มีระเบียบวินัย ขยันขันแข็งในการประกอบอาชีพ และเพื่อให้งานวัฒนธรรมเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเป็นหลัก และวิถีชีวิตของประชาชนชาวไทย ตามแบบสังคมไทยในระบอบประชาธิปไตย โดยมีศาสนาเป็นที่พึ่งทางใจ และมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขของชาติ ให้บังเกิดความร่มเย็นและความสงบสุขสมบูรณ์ภายในท้องถิ่นและภายในประเทศชาติของเรา

และนอกจากนั้น กรมการฝึกหัดครูยังมีนโยบายเร่งรัดพัฒนาบุคลากรในกรมการฝึกหัดครูให้มีคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม อันเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน นักศึกษา และประชาชนโดยทั่วไปอีกด้วย

จากความหมายของวัฒนธรรม สถาปัตยกรรมทางคามวัฒนธรรมของสังคมไทย และจากนโยบายของกรมการฝึกหัดครู ให้วิทยาลัยครูปฏิบัติการกิจและดำเนินบทบาท ในการทำนุบำรุงวัฒนธรรมของชาตินั้น จึงพอจะกล่าวได้ว่า วิทยาลัยครูควรส่งเสริม เผยแพร่ ฟื้นฟู คำรงรักษา ถวายทอกลปญ์ผิงและจรรโลงวัฒนธรรมของชาติให้คงอยู่ เป็นเอกลักษณ์อันแสดงถึงศักดิ์ศรีของชาติไทยไว้ให้นาน

การส่งเสริมวัฒนธรรมไทย

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีวัฒนธรรมประจำชาติมาตั้งแต่สมัยยุคศีกกาล โดย เฉพาะในสมัยสุโขทัย แม้ว่าอาณาจักรสุโขทัยจะเสื่อมลง แต่กระแสของวัฒนธรรม ก็ยังได้รับการรักษาไว้จนถึงปัจจุบัน ไม่ว่าสภาพเศรษฐกิจ การเมืองจะทำให้วัฒนธรรม ต้องเปลี่ยนไป แต่การดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมก็เป็นการเสริมสร้างความมั่นคงของ ชาติและรักษาเอกราชได้มาจนถึงปัจจุบัน รัชกาลที่ 6 ได้ทรงมีพระราชดำรัสให้ ปรับปรุงส่งเสริมวัฒนธรรมไทยและปรับปรุงวัฒนธรรมต่างประเทศที่เข้ามามีอิทธิพลใน เมืองไทยให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมไทย จากนั้นในสมัยเริ่มประชาธิปไตย ฝ่ายปกครอง ตระหนักถึงความสำคัญของวัฒนธรรม ซึ่งจะต้องมีให้ทัดเทียมกับชาติอื่น เพราะเรา ต้องมีการติดต่อกับต่างประเทศด้วย รัฐบาลจึงตราพระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่ง ชาติฉบับแรก พุทธศักราช 2483 ขึ้น และตราพระราชบัญญัติฯ ฉบับที่ 2 ขึ้นในปี พ.ศ.2485 กับได้สถาปนาสภาวัฒนธรรมแห่งชาติขึ้นเมื่อวันที่ 29 กันยายน พ.ศ.2485 เพื่อดำเนินการส่งเสริมวัฒนธรรม ในปี พ.ศ.2486 รัฐบาลก็ได้ตราพระราชบัญญัติ บำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติฉบับที่ 3 ขึ้น และในปี พ.ศ.2495 ได้สถาปนากระทรวง วัฒนธรรมขึ้น โดยมีกรมการวัฒนธรรม กรมการศาสนา และกรมศิลปากร ขึ้นอยู่ใน สังกัด ประเทศไทยมีสถาบันวัฒนธรรม ตั้งแต่ พ.ศ.2485 - 2501 นับเป็นเวลา 16 ปี แต่เป็นที่น่าเสียดายที่สถาบันนี้ถูกยุบลงในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ด้วย เหตุผลว่า เป็นการฟุ่มเฟือยโดยไร้เหตุผล แต่อย่างไรก็ตาม ในปี พ.ศ.2505 ได้มี การจัดตั้งศูนย์ชุมชนส่งเสริมวัฒนธรรมไทยขึ้น โดยกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้อุปการะ และในปี พ.ศ.2515 กองวัฒนธรรมได้เสนอขอแต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการชุดใหม่

ขึ้น ได้มีการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงวัฒนธรรมอยู่ตลอดเวลา เพราะถือว่าวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของชาติ และในปัจจุบันนี้มีศูนย์ส่งเสริมวัฒนธรรม 51 แห่ง โดยมีโรงเรียนและวิทยาลัยครูต่าง ๆ เป็นผู้ดำเนินงาน

✓ การดำเนินการส่งเสริมวัฒนธรรมไทยนั้น สถานศึกษาทุกแห่งได้ดำเนินการตามนโยบายการศึกษาอยู่แล้ว และเป็นโอกาสอันดีที่รัฐบาลของ ฯพณฯ พลเอก เปรม ติณสูลานนท์ ได้กำหนดนโยบายวัฒนธรรมแห่งชาติขึ้น โดยออกประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี ลงวันที่ 23 พฤศจิกายน 2524 (ดูรายละเอียดในภาคผนวก ก.) กำหนดนโยบายวัฒนธรรมแห่งชาติ 5 ข้อดังนี้

1. ส่งเสริมการบำรุงรักษาวัฒนธรรมไทยทุกด้านให้เจริญก้าวหน้าทางการศึกษา ค้นคว้าวิจัย พัฒนาและพัฒนาวัฒนธรรมไทยให้วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือสำคัญ สำหรับการแก้ปัญหาการดำเนินชีวิต การพัฒนาประเทศด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และการป้องกันประเทศ ป้องกันการทำลายวัฒนธรรมและศาสนา และทำนุบำรุงศาสนา ให้บริสุทธิ์ เพื่อเป็นหลักในการพัฒนาจิตใจประชาชน

2. เสนอแพร่วัฒนธรรมไทยทุกด้าน นำไปสู่ประชาชนถึงขั้นปฏิบัติให้แพร่หลาย ยิ่งขึ้น เพื่อให้เกิดความภูมิใจ ความเข้าใจ ตระหนักถึงความสำคัญของวัฒนธรรมที่มีต่อ เอกลักษณ์ ศักดิ์ศรี ความสามัคคี และความมั่นคงของชาติ ตลอดจนเกิดความเข้าใจ ซึ่งกันและกัน ทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศ

3. ส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นฐานและวัฒนธรรมของกลุ่มชนในท้องถิ่น เพื่อให้ประชาชนมีความเข้าใจเห็นคุณค่าและยอมรับวัฒนธรรมของท้องถิ่นซึ่งกันและกัน ก่อให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรม อันจะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างมีสันติสุขในชาติและมีความรักหวงแหนวัฒนธรรมไทยยิ่งขึ้น

4. สนับสนุนส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับต่างประเทศ เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างชาติ รวมทั้งรู้จักเลือกสรรวัฒนธรรมของต่างชาติที่เผยแพร่เข้ามาในประเทศไทยหรือผลจากการเปลี่ยนวัฒนธรรม โดยนำมาคัดกรองปรับปรุงคัดแปลงให้เหมาะสมกับวิธีการดำเนินชีวิตของคนไทยและความมั่นคงปลอดภัยของชาติ

5. สนับสนุนส่งเสริมให้หน่วยงานของรัฐและของเอกชนที่ดำเนินงานด้านวัฒนธรรมได้ประสานงานกันอย่างใกล้ชิด โดยการระดมสรรพกำลังทั้งทางภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อรักษาและส่งเสริมวัฒนธรรมให้มั่นคงเป็นพื้นฐานของการดำเนินชีวิตของประชาชน ตลอดจนร่วมกันแก้ไข้ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม เพื่อให้วัฒนธรรมมีบทบาทสนับสนุนการพัฒนาประเทศอย่างแท้จริง

กรมการฝึกหัดครูก็ได้ให้ความสำคัญในเรื่องนี้ด้วยการสนับสนุนให้วิทยาลัยครูส่งเสริมทำนุบำรุงวัฒนธรรมโดยกรมการฝึกหัดครูจัดหางบประมาณให้วิทยาลัยครูดำเนินการด้านนี้ทุกปี และศูนย์วัฒนธรรมที่จัดตั้งขึ้นในวิทยาลัยครูนั้นก็มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมและปลูกฝังวัฒนธรรมให้แก่นักศึกษาและประชาชนทั่วไปอยู่เสมอ เป็นการสนับสนุนเสียงเรียกร้องที่ให้มีการอบรมคุณธรรมและวัฒนธรรมแก่เยาวชนและประชาชนรวมทั้งนักศึกษาครูให้มากขึ้นด้วย

ส่วนการจัดกิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรมในวิทยาลัยครูต่าง ๆ นั้น ก็มีอยู่มากมายทั้ง เช่น¹

วิทยาลัยครูภูเก็ต จัดโครงการฝึกอบรมบุคลิกภาพและมารยาทในสังคมเพื่อให้มีบุคลิกภาพการวางตัวที่เหมาะสม และรู้จักควบคุมมารยาทที่แสดงออกในสังคมให้แก่นักศึกษา เพราะเรื่องนี้ยังไม่มีการเรียนการสอนกันเป็นส่วนใหญ่ เว้นแต่ที่นักศึกษาบางคนซึ่งได้รับการอบรมมาจากพ่อแม่ที่บ้านเท่านั้น โครงการนี้กำหนดให้นักศึกษาทุกคนต้องผ่านการฝึกอบรมมิฉะนั้นจะไม่มีสิทธิ์จบการศึกษา นอกจากโครงการนี้แล้ววิทยาลัยครูภูเก็ตยังดำเนินงานโดยการส่งเสริมจริยธรรมสำหรับเยาวชนอีกด้วย

วิทยาลัยครูนครปฐม ได้จัดงานเผยแพร่วัฒนธรรมเคลื่อนที่และได้ปฏิบัติอย่างจริงจังด้วยความพยายาม มีผลงานมาโดยตลอดตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา

¹ การฝึกหัดครู, กรม, ฝ่ายประชาสัมพันธ์ สำนักงานเลขาธิการกรมการฝึกหัดครู, ยี่สิบเจ็ดปีสถาปนากรมการฝึกหัดครู (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ เมฆทราย, 2524) หน้า 96 - 100 "

โดยทำการเผยแพร่เป็น 2 ลักษณะคือ ออกเผยแพร่ความโครงการที่ทางศูนย์วัฒนธรรม
วางไว้ ปีละประมาณ 24 ครั้ง ครั้งละ 1-2 วัน ทั้งกลางวันและกลางคืนตามความ
เหมาะสม กับออกเผยแพร่ตามคำเชิญของเจ้าหน้าที่และหน่วยงานของทางราชการที่ออกไป
ปฏิบัติงานในชนบท กิจกรรมที่นำออกเผยแพร่ได้แก่ศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวของไทย
นาฏศิลป์ไทย การละเล่นพื้นเมืองของไทย มารยาทไทย การช่างฝีมือและการประดิษฐ์
แบบไทย

วิทยาลัยครูกำแพงเพชร ได้จัดโครงการส่งเสริมงานประเพณีตามเทศกาล
ต่าง ๆ ของคนไทย โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่ออนุรักษ์เผยแพร่ประเพณีเทศกาลแก่ชุมชน

วิทยาลัยครูเพชรบูรณ์ ได้จัดโครงการส่งเสริมพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมแก่
เยาวชน โดยร่วมมือกับศูนย์กลางการเผยแพร่พระพุทธศาสนา วัดศรีมงคล อำเภอ
หล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ นอกจากนี้วิทยาลัยครูเพชรบูรณ์ยังได้ดำเนินโครงการจัด
นิทรรศการเอกลักษณ์ไทยซึ่งได้ดำเนินมาแล้ว 2 ครั้ง โดยได้รับการสนับสนุนด้าน
งบประมาณส่วนใหญ่จากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

วิทยาลัยครูหมู่บ้านจอมบึง ราชบุรี ได้จัดโครงการเอกลักษณ์ไทย "จุดถิ่น"
เพื่อฟื้นฟู รักษา อนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมที่ดีงามของชาติไว้ และยังดำเนินโครงการ
ฝึกเพื่อพัฒนาการใช้เหตุผลเชิงวัฒนธรรมแก่นักศึกษาคณะครูซึ่งเป็นโครงการวิจัย แต่รายงาน
การวิจัยยังไม่เสร็จสมบูรณ์

วิทยาลัยครูสุรินทร์ มีการเปิดสอนวิชาเอกนาฏศิลป์ระดับ ป.กศ.ชั้นสูง ได้
จัดโครงการกิจกรรมการละครส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเป็นประจำทุกปี เพื่อแสดงผลงาน
และเพื่อการประเมินผลการเรียนการสอนด้วย

จึงพอจะเห็นได้ว่า วิทยาลัยครูพยายามหาทางส่งเสริมวัฒนธรรมไทยตาม
นโยบายวัฒนธรรมแห่งชาติเป็นอย่างดี

การเผยแพร่วัฒนธรรม

เมื่อวัฒนธรรมหมายถึง ลักษณะที่แสดงออกถึงความเจริญงอกงาม ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีของประชาชน และในทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา วัฒนธรรมมีความหมายครอบคลุมถึงสิ่งทุกอย่างที่เป็นเครื่องแสดงออกถึงวิถีทางดำรงชีวิตของมนุษย์กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือสังคมใดสังคมหนึ่ง วัฒนธรรมจึงเปรียบเสมือนใยแมงมุมที่ครอบคลุมไปทั่วทุกส่วนของสังคม มีอิทธิพลต่อการแสดงออกทางพฤติกรรมของมนุษย์ ทั้งยังบังคับถึงความเจริญหรือความเสื่อมของสังคมตั้งแต่เกิดมาได้เป็นอย่างดี ดังนั้น การเผยแพร่วัฒนธรรมจึงเป็นการเผยแพร่ทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นผลผลิตของมนุษย์ในสังคม เป็นก่นว่ ความคิด ความรู้สึก ความประพฤติกิริยาอาการ ศิลปะ ประเพณี กฎหมาย ประคิษฐกรรมต่าง ๆ ที่สังคมยอมรับและปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อให้เกิดความดี ความงาม ความจริง ชันในชีวิตของมนุษย์ และทั้งความดี ความงาม ความจริงในชีวิตมนุษย์นั้นก็จะมิอยู่ในสิ่งต่อไปนี้คือ ในสาขาศิลปะ มนุษยศาสตร์ กีฬาและนันทนาการ ช่างฝีมือ และคหกรรมศิลป์

ในการเผยแพร่วัฒนธรรมไทย ผู้ที่มีหน้าที่ดำเนินการค่านนี้จึงจำเป็นต้องศึกษาถึงรายละเอียดและวิธีการในการเผยแพร่วัฒนธรรมไทยให้เข้าถึงกลุ่มบุคคลต่าง ๆ โดยอาศัยสาขาเหล่านั้นเพื่อผลสัมฤทธิ์ในชั้นสูงในอันที่จะรักษาวัฒนธรรมไทยไว้ชั่วกาลนาน

การปลูกฝังวัฒนธรรมไทย

วัฒนธรรมไทยเป็นสิ่งที่มีความค่าและคิงาม แต่เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมจึงขาดการเอาใจใส่ดูแลยึดถือปฏิบัติ นักการศึกษาได้ศึกษาพบว่า ปัญหาวัฒนธรรมไทยที่จะให้เกิดการยอมรับและปฏิบัติคามาจนเป็นนิสัย จะต้องมี การปลูกฝังตั้งแต่วัยเด็กตามหลักทฤษฎีของ เพียเจต์ (Piaget) ซึ่งถือว่า การปลูกฝังเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการทำงานค่านความคิด และเรียกสิ่งซึ่งจำเป็นสำหรับการทำงานค่านการคิดว่าตัวคงที่ซึ่งทำงาน (functional invariants) มีอยู่ 3 องค์ประกอบที่สำคัญคือ¹

¹สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, การจัดบริการศูนย์เด็กก่อนวัยเรียน, 2520, หน้า 11.

1. การนำเข้า (assimilation) เป็นกระบวนการในที่ซึ่งวัตถุภายนอก นำเข้าไปในการคิดที่คิดตัวเด็กและถูกกระทำให้เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตการคิดของบุคคล
2. การปรับตัว (accommodation) เป็นกระบวนการซึ่งบุคคลปรับตัวให้เข้ากับความเป็นจริงของโลกภายนอก
3. องค์การ (organization) เป็นการสร้างและการใช้แบบแผน (scheme) หรือการลงมือทำอย่างใดอย่างหนึ่งกับวัตถุและเหตุการณ์ต่าง ๆ

การปลูกฝังวัฒนธรรมนอกจากจะใช้วิธีการปลูกฝังให้เกิดเป็นนิสัยดังกล่าวแล้ว บางครั้งผู้ที่ไม่เกิดการยอมรับสิ่งที่ดีงามจะต้องมีการจูงใจให้เกิดการยอมรับให้ได้โดยใช้ เหตุผลหรือคิดในหลายแง่มุม คือ คิดแบบเอนกนัย (divergent thinking) นอกจากนั้นการแผ่กระจายประดิษฐ์กรรมใหม่หรือนวัตกรรมไปสู่ประชาชนเป็นเรื่องสำคัญ ดังนั้นการรับข่าวสารของประชาชนจะต้องมีขั้นตอน ซึ่งมีองค์ประกอบหลายอย่าง เช่น การยอมรับประดิษฐ์กรรมใหม่ซึ่งส่งผ่านสื่อในช่วงระยะเวลาหนึ่งไปยังสมาชิกของระบบ สังคม โครงสร้างสังคมและระบบวัฒนธรรม ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญจะขึ้นอยู่กับเวลา ซึ่ง เวลานั้นอาจขึ้นอยู่กับกรรมวิธีของการตัดสินใจ การรับแนวความคิดใหม่เร็วหรือช้า และ อัตราการรับ ในการที่จะเผยแพร่สิ่งใหม่ให้ประชาชนยอมรับและนำไปใช้เป็นกระบวนการ ทางสมอง (mental process) ซึ่งซับซ้อนและต่อเนื่องเป็นระยะ ๆ แบ่งเป็น 5 ระยะคือ ระยะตื่นตัว (awareness stage) ระยะสนใจ (interest stage) ระยะใคร่ครวญทางไต่ทางเสีย (evaluation stage) ระยะทดลอง (trial stage) และระยะที่ยอมรับเอามาปฏิบัติจนเป็นนิสัย (adoption stage) ซึ่งเป็นระยะที่กระบวนการทางสมองทดลองปฏิบัติได้ผลดี ประสพผลสำเร็จตามเป้าหมาย จึงนำมาปฏิบัติจนเป็นนิสัย การยอมรับระยะนี้เป็นสปีในทางปฏิบัติมาก เพราะเมื่อบุคคล ได้เกิดการยอมรับแล้วจะเป็น "สิ่งบุคคล" ที่ช่วยเผยแพร่บอกกล่าวกับคนอื่นไปอีกด้วย ในการเผยแพร่สิ่งใหม่ วัยรุ่น เด็กหรือเยาวชนเป็นผู้ที่ยอมรับแนวความคิดหรือสิ่งใหม่ ๆ ได้เร็วที่สุด เพราะมีคุณสมบัติประจำตัวบางประการ เช่น ความชอบที่จะอ่านหนังสือ หรือวารสารต่าง ๆ ชอบสมาคมแม้กับคนแปลกหน้าทุกวัยทุกชั้น รวมทั้งในการร่วมงาน สาธารณะ คนเหล่านี้จะเป็นเรี่ยวแรงในการชักชวนคนอื่นมาร่วม ซึ่งติดกับบุคคลสูงอายุ

หรือพวกที่ไม่เอาไหน พวกนี้จะไม่สนใจ ไม่ค่อยชอบอ่าน แม้กระทั่งการคบเพื่อนก็เลือก คบเฉพาะคนที่ถูกใจ จึงทำให้พวกนี้รับการเผยแพร่หรือปลูกฝังวัฒนธรรม ทางสื่อมวลชน ได้ในบางส่วนเท่านั้น

การฟื้นฟูวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่รวมทุกสิ่งทุกอย่าง นอกจากจะเป็นหน้าที่ของรัฐที่จะทำนุบำรุงรักษาให้สืบต่อกันไปแล้ว ประชาชนจะต้องร่วมกันรักษาส่งเสริมและหาทางฟื้นฟู วัฒนธรรมให้เป็นไปในแนวเดียวกัน รัฐบาลได้ให้ความสนใจในการทำนุบำรุงวัฒนธรรม ของชาติมากยิ่งขึ้น โดยกำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 พ.ศ. 2525 - 2529 ซึ่งในแผนนี้พยายามจะแก้ปัญหาวัฒนธรรมในเรื่อง ศิลป ศาสนา จริยธรรม จารีตประเพณี และการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุและมรดกทาง ศิลปกรรม และนโยบายวัฒนธรรมแห่งชาติที่กำหนดขึ้นก็สอดคล้องกับแผนพัฒนา เศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ด้วยเหตุนี้ส่วนราชการทั้งธุรกิจเอกชนต่าง ๆ ก็ได้พยายามจัดกิจกรรมตาม เทศกาลวันสำคัญ ๆ และประเพณีต่าง ๆ เช่น การจัดงานวันวิสาขบูชา 2525 นายกรัฐมนตรี มีปัญหาให้ส่วนราชการต่าง ๆ กำหนดการ 2 ประการคือ (ดูรายละเอียดในภาคผนวก ก.)

1. ให้หน่วยงานของรัฐทุกฝ่ายให้ความสนับสนุนฟื้นฟูความสำคัญวันวิสาขบูชา และให้ส่งเสริมการส่งบัตรอวยพร ประกอบด้วยข้อความธรรมะตามพระราชดำริของ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

2. ให้กระทรวงศึกษาธิการและกรมประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญของวันวิสาขบูชาทางสื่อมวลชน วิทยุ โทรทัศน์ทุกสถานี รวมทั้งหนังสือพิมพ์ทุกฉบับ เพื่อโน้มน้าวให้ประชาชนประพฤติธรรมอย่างกว้างขวางโดย เร็วต่อไป

นอกจากนั้น รัฐบาลยังได้รณรงค์เรียกร้องให้ประชาชนฟื้นฟูและปฏิบัติตาม วัฒนธรรมอย่างจริงจังและต่อเนื่อง โดยทำการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนร่วมมือกับ รัฐบาลในการฟื้นฟูวัฒนธรรมที่ใหม่ เพราะวัฒนธรรมของไทยเราหลาย ๆ อย่างถูก

กักแปลงและถูกเฉลยจนหายไป รัฐบาลจึงเห็นสมควรที่จะให้มีการพิจารณาว่ามีอะไรบ้าง
 ที่เสื่อมลง ควรจะต้องหยิบยกขึ้นมาแก้ไขให้ชัดเจน และควรเริ่มต้นกลุ่มคนในแต่ละกลุ่ม
 ในเรื่องอะไร เป็นต้นว่า การรักษาความสะอาด การเคารพธงชาติ การใช้ถนนตาม
 กฎจราจร เป็นต้น และในวันที่ 27 มีนาคม 2525 ประชาชนต่างจังหวัดทุกจังหวัด
 ก็ได้เริ่มรณรงค์ในเรื่องการรักษาความสะอาด ชักชวนให้เคารพธงชาติเวลา 8.00
 นาฬิกา ตลอดจนการปฏิบัติตามกฎหมายจราจรเกี่ยวกับการเก็บข้ามถนนและการขับรถ
 ตามกฎจราจร และในกรุงเทพมหานครก็มีการดำเนินการเช่นเดียวกันในวันต่อมาคือ
 วันที่ 28 มีนาคม 2525

ส่วนในวิทยาลัยครูต่าง ๆ ก็มีการจัดนิทรรศการ กิจกรรม โฆษณาชักชวน
 ในเรื่องดังกล่าวเช่นเดียวกัน จะเห็นได้ว่า การฟื้นฟูวัฒนธรรมไทยเป็นการเสริมสร้าง
 สิ่งที่ดีงามในสังคม ซึ่งวิทยาลัยครูเป็นสถาบันอุดมศึกษาที่พยายามปลูกฝังความสนใจ
 ทัศนคติทางด้านวัฒนธรรมให้เกิดแก่นักศึกษาครูซึ่งเป็นเยาวชนอันเป็นกำลังของชาติใน
 ภายหน้า

การจรรโลงวัฒนธรรม

คุณค่าของมนุษย์ไม่ได้อยู่ที่ความเจริญทางด้านวัตถุ การเมือง และเศรษฐกิจ
 เท่านั้น แต่ยังมีอยู่ที่จริยธรรมและวัฒนธรรมอีกด้วย การศึกษาทางวิทยาศาสตร์เป็นการ
 แสวงหาการคิด การประดิษฐ์ แต่การศึกษาทางมนุษยศาสตร์เป็นการพิจารณา คิดคำนึง
 ไกรครวญ วิจรรณและหาคุณภาพที่จะทำให้มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ด้วยกันได้อย่างมีความสุข
 มิฉะนั้นแล้วสังคมมนุษย์อาจกลายเป็นเพียงสังคมของเครื่องจักรกลและหุ่นยนต์ และอาจ
 จะสูญไปช่วยอาวุธที่ร้ายแรงซึ่งมนุษย์สร้างขึ้นมาจากตัวเองก็ได้ ดังนั้น การจรรโลงวัฒนธรรม
 ของแต่ละชาติจึงเป็นการเสริมสร้างสิ่งดีงามในสังคมให้เหมาะสมกับสภาพของคน เป็น
 การแผ่เขตการค้นหาค้นคว้าที่จริงจังและความเข้าใจซึ่งกันและกันของมนุษย์ซึ่งอาจอาศัย
 การศึกษาในทุกระดับช่วยในการกระตุ้นผู้เรียนให้คิดและยกย่องการถ่ายทอดวัฒนธรรม
 อันเป็นสิ่งสำคัญในการจรรโลงไว้ซึ่งวัฒนธรรม

วิทยาลัยครูก็ตระหนักดีว่า คุณค่าของมนุษย์มิได้อยู่ที่การเกิดมาเป็นมนุษย์เท่านั้น แต่อยู่ที่การมีคุณธรรมประจำตนเป็นสำคัญ วิทยาลัยครูจึงพยายามจรรโลงวัฒนธรรมไว้ให้คงอยู่กับชนในชาติ นอกเหนือไปจากการส่งเสริม เผยแพร่ ปลูกฝัง และฟื้นฟูวัฒนธรรมไทยอีกด้วย

วัฒนธรรมภาคเหนือ

วัฒนธรรมภาคเหนือน่าจะถือได้ว่าเป็นอาณาเขตวัฒนธรรมเขตหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะพิเศษของตนเองหลายประการ จนทำให้มีความแตกต่างไปจากวัฒนธรรมของไทยในภาคอื่น ๆ อย่างเห็นได้ชัดเจน ความพิเศษของวัฒนธรรมเช่นนี้มีสาเหตุมาจากปัจจัยหลายประการ นับตั้งแต่ปัจจัยทางด้านธรรมชาติ ซึ่งอาจเป็นค้ำประกันหรือจำกัดความเจริญรุ่งเรืองเติบโตของแบบฉบับทางวัฒนธรรมบางประการก็ได้ นอกจากนั้นก็อาจมีปัจจัยทางด้านเชื้อชาติ ปริมาณของประชากร ความสัมพันธ์ทางสังคม ตามลักษณะของวัฒนธรรมดั้งเดิม ความเชื่อในสิ่งต่าง ๆ รวมทั้งสถานการณ์ทางการเมือง การปกครอง และการอพยพเคลื่อนย้ายถิ่นของประชากรอีกด้วย สิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วได้ช่วยกันเสริมสร้างลักษณะพิเศษของวัฒนธรรมภาคเหนือขึ้น จนเป็นวัฒนธรรมที่มีลักษณะเด่นของตนเอง

การแบ่งเขตภาคเหนือทางวัฒนธรรมนั้น แยกต่างจากการแบ่งเขตภาคเหนือของทางราชการ เพราะถ้าแบ่งเขตตามทางราชการแล้ว ภาคเหนือจะประกอบด้วย จังหวัดต่าง ๆ รวม 17 จังหวัดคือ นครสวรรค์ อุทัยธานี พิจิตร กำแพงเพชร ตาก สุโขทัย แพร่ น่าน อุตรดิตถ์ เพชรบูรณ์ ลำพูน เชียงใหม่ เชียงราย พะเยา และแม่ฮ่องสอน แยกแยะในทางวัฒนธรรมแล้ว กลุ่มจังหวัดที่อยู่ในเขตวัฒนธรรมของภาคเหนือโดยแท้จริงแล้วก็น่าจะมีแค่เฉพาะจังหวัด แพร่ ลำปาง ลำพูน เชียงใหม่ เชียงราย พะเยา และแม่ฮ่องสอน เท่านั้น ส่วนจังหวัดอื่น ๆ นั้นมีลักษณะวัฒนธรรมค่อนข้างไปทางกึ่งกลางของภาคกลางและภาคอีสาน หรือผสมกันทั้งสามภาคมากกว่าจะแสดงถึงวัฒนธรรมทางภาคเหนืออย่างแท้จริง

คนภาคเหนือส่วนใหญ่มีผิวพรรณคล้ำกว่าชาว รูปร่างสันตัก มีภาษาท้องถิ่นของตนเอง และมีภาษาเขียนดั้งเดิมของตนด้วยเป็นอักษรไทยยวน¹ แต่ปัจจุบันไม่มีผู้ใช้แล้ว เพราะใช้อักษรไทยปัจจุบันหมด ภาษาพูดของชาวเหนือมีสำเนียงพิเศษคือไม่เหมือนกับภาษาไทยภาคอื่น นอกจากนั้นยังมีคำของตนเองอีกหลายคำซึ่งภาคอื่นไม่มี หรือมีความหมายแตกต่างกันออกไป ภาษาเหนือหรือภาษาคำเมือง ยังมีการใช้พูดกันแพร่หลายทั่วไปในบริเวณจังหวัดที่อยู่ในเขตวัฒนธรรมของภาคเหนือโดยแท้จริงตามที่กล่าวแล้ว

ธรรมเนียมประเพณีทางการค้าการ รับประทานอาหารของชาวเหนือก็ต่างไปจากภาคอื่น อาหารหลักของชาวเหนือคือ ข้าวเหนียวหนึ่ง ซึ่งภาษาเหนือเรียกสั้น ๆ ว่า ข้าวหนึ่ง กับข้าวก็เป็นประเภท น้ำพริกอ่อน น้ำพริกหนุ่ม ลาบ ลู้ เป็นต้น ส่วนการปลูกสร้างบ้านเรือนจะเห็นได้ว่า บ้านเรือนของชาวเหนือทั่วไปนิยมปลูกบ้านใต้ถุนค้ำและมุงหลังคาด้วยกระเบื้องมากกว่าสังกะสี ผู้มีฐานะยากจนก็มุงหลังคาด้วยใบตองค้ำ ฉาใช้ฟากซึ่งทำมาจากไม้ไผ่ และโดยที่ภาคเหนือมีป่าไม้มาก บ้านของชนฐานะก็สมัยก่อนจึงใช้เสาและฝาเป็นไม้สัก

การประกอบอาชีพของคนภาคเหนือนั้น ส่วนใหญ่ยังคงประกอบอาชีพทางเกษตรกรรมคือ ทำนา ทำสวน และปลูกพืชเชิงเดี่ยว การทำนามีทั้งนาข้าวและนาหวาน ข้าวที่ปลูกส่วนมากเป็นข้าวเหนียว ข้าวเหนียวที่มีชื่อโด่งดัง ข้าวเหนียวสันป่าตอง นอกจากนี้ทั้งทางภาคเหนียวยังประกอบอาชีพด้วยการทำเหมืองและยาสูบพื้นเมือง ซึ่งเรียกว่า บุหรืหรือยอ รวมทั้งทำอุตสาหกรรมในครัวเรือน ที่นับว่าเด่นคือ การทอผ้า การทำเครื่องเงิน เครื่องเงิน และการแกะสลักไม้เป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ รวมทั้งทำเป็นภาชนะและเครื่องใช้ต่าง ๆ ในครัวเรือนด้วย

ส่วนการแต่งกายนั้น ผู้ชายนิยมแต่งกายด้วยกางเกงขายาวและเสื้อแขนสั้น ฝาดอกหรือสวมหัวสีน้ำเงินที่เรียกว่า ชุดมอฮ่อม ผู้หญิงพื้นเมืองนิยมนุ่งผ้าถุงยาว สวมเสื้อผ้าฝ้ายมีลวดลายทองงดงาม ชาวเหนือนิยมแต่งกายงามกันมาก โดยเฉพาะผู้หญิง

¹ สงวน โชติสุขรัตน์, ประชุมตำนานลานนาไทย (กรุงเทพมหานคร : โอเคียนส์โตร์, 2515), หน้า 6.

ดังมีคำภาษาพื้นเมืองของภาคเหนือถึงเรื่องความสำคัญในการแต่งกายไว้ดังนี้

ตักบอโคกกิน บอมีไคตามไฟส่องทอง
ตักบอโคเอไคยอง ชาวบ้านเป็นแคน

ซึ่งพอแปลเป็นภาษากลางได้ดังนี้

ทุกข์ไม่ไคกิน ไม่มีใครเอาไฟไปส่องทอง
ทุกข์ไม่ไคโกไม่ไคเก(แต่งตัวสวย) ชาวบ้านเขาขูดแคน

การที่คนภาคเหนือเห็นความสำคัญในการแต่งกายมากกว่าการกิน อาจเป็นเพราะภาคเหนือมีความอุดมสมบูรณ์ในเรื่องอาหารที่อยู่แล้ว จึงไม่ใคร่สนใจในการกินว่าเป็นเรื่องสำคัญ นอกจากนี้ อากาศที่ค่อนข้างหนาวอาจส่งเสริมต่อการนิยมแต่งกายของคนภาคนี้ด้วยก็ได้

ลักษณะพิเศษอีกประการหนึ่งของวัฒนธรรมภาคเหนือคือ ความอ่อนน้อมถ่อม มีความรู้และผู้มีอำนาจ กับความรักสงบและเอื้อเฟื้อต่อคนทั่วไป โดยเฉพาะคนต่างถิ่น ลักษณะเช่นนี้อาจมีอยู่ทั่วไปในทุกภาค แต่ที่ภาคเหนือนี้ค่อนข้างชัดเจนกว่าภาคอื่น

ทางด้านศิลปะและดนตรี ดนตรีภาคเหนือจะมีลักษณะของเสียงที่แสดงถึงความอ่อนโยนละมุนละม่อม การพ้องร้องก็เป็นไปแบบเนิบ ๆ ซ้ำ ๆ แต่สวยงามมาก เช่น การพ้องเล็บ การรำเทียน เป็นต้น ส่วนด้านศิลปะก็แสดงออกตามสถาปัตยกรรมในทางศาสนา ซึ่งดูได้จากโบสถ์ เจดีย์ต่าง ๆ

ด้านศาสนานั้น ชาวเหนือส่วนใหญ่เป็นพุทธศาสนิกชนที่เคร่งครัดมาก อาจจะมีบ้างที่นับถือศาสนาอื่น อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการเผยแพร่ศาสนาของหมอสอนศาสนาในภาคต่าง ๆ

จะเห็นได้ว่า ลักษณะเด่นของวัฒนธรรมภาคเหนือนี้ ยึดถือความสงบ อ่อนน้อม ไม่นิยมความรุนแรง ไม่ปฏิบัติการต่าง ๆ อย่างเข้มงวดหรือเหี้ยมขาดเกินไป คือยึดถือทางสายกลางเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ซึ่งตรงกับค่านิยมของคนไทยที่เป็นพุทธศาสนิกชนโดยแท้

1 สนิท สัมครการ (บรรณาธิการ), สังคมและวัฒนธรรมของภาคเหนือประเทศไทย เอกสารวิชาการของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์) 2521, หน้า 11.

ส่วนจังหวัดอื่น ๆ ที่มีไคว้ก้อยู่ในเขตวัฒนธรรมภาคเหนือโดยแท้ นั้น จะมีลักษณะความเป็นอยู่ การดำเนินชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี การละเล่น ฯลฯ เป็นแบบเขตภาคกลางหรือภาคอีสานผสมกับเขตภาคเหนือ หรือปนกันหมดทั้งสามภาค ทั้งนี้ เพราะการอพยพโยกย้ายดินที่อยู่อาศัยของกลุ่มคน เช่น ในจังหวัดกำแพงเพชร ที่กิ่งอำเภอไทรงาม เป็นบริเวณที่มีชาวอีสานอพยพมาอยู่มาก วัฒนธรรมจึงเป็นแบบอีสานหรือที่ตำบลบ้านใหม่ สุวรรณภูมิ อำเภอเมือง เป็นที่อยู่อาศัยของชาวเหนืออพยพ วัฒนธรรมก็เป็นแบบชาวเหนือ

นอกจากนี้ วัฒนธรรมในแต่ละจังหวัดจะค่อนข้างไปเป็นแบบใดก็ขึ้นอยู่กับเขตที่ตั้งของจังหวัดนั้นด้วยว่า ใกล้เคียงกับจังหวัดในเขตอีสานหรือจังหวัดในเขตภาคกลาง เช่น จังหวัดเพชรบูรณ์ มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเขตอีสาน วัฒนธรรมและประเพณีก็คล้ายคลึงกับประชาชนในภาคอีสาน เช่น ภาษาถิ่นของเพชรบูรณ์จะมีสำเนียงและลักษณะภาษา เช่นเดียวกับภาษาอีสาน หรือแม้แต่ประเพณี ก็มีประเพณีบุญบั้งไฟ การละเล่นเมี่ยงกั๊ก รำเมี่ยงไซ หมอลำ ฯลฯ เช่นเดียวกับในภาคอีสาน เพียงแต่อาจจะมียุทธลักษณะบางประการที่ผิดแปลกไปบ้างเล็กน้อย ส่วนจังหวัดที่อยู่ใกล้กับจังหวัดในเขตภาคกลางก็จะมีภาษา ประเพณี การละเล่น เป็นแบบคนภาคกลาง ภาษาที่พูดจะมีเสียงเพี้ยนไปบ้าง และคำพูดบางคำก็จะผิดไป แต่ฟังกันรู้เรื่องในระหว่างคนในจังหวัดเดียวกัน เช่น คนในจังหวัดกำแพงเพชรจะพูดคำว่า 'เหลียวหลัง' เป็น 'แหงะ' หรือเพี้ยนสระ เช่น สระไอ เป็น สระอา ตัวอย่างเช่น ไปไหน เป็น ไปหนา เรื่องอะไร เป็น เรื่องอะรา เป็นต้น

¹ วิทยาลัยครูกำแพงเพชร, นิทรรศการวัฒนธรรม "กรีน กระทง" 13-15

พฤศจิกายน 2521. (กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2521), หน้า 26.

อย่างไรก็ตาม ลักษณะวัฒนธรรมในเขตจังหวัดกังกาลัว เป็นลักษณะที่มีการผสมผสานของวัฒนธรรมหลายภาค ซึ่งเป็นการลำบากที่จะแบ่งเขตให้แน่นอนตามเขตวัฒนธรรมได้ จึงจำเป็นที่ผู้ศึกษาบทบาทของวิทยาลัยในเขตภาคเหนือจะต้องแบ่งเขตวิทยาลัยครูแต่ละแห่งตามการแบ่งเขตจังหวัดของทางราชการ คือ วิทยาลัยครูเชียงใหม่ วิทยาลัยครูลำปาง เป็นวิทยาลัยครูที่อยู่ในเขตภาคเหนือตอนบน ส่วน วิทยาลัยครูอุตรดิตถ์ วิทยาลัยครูพิบูลสงคราม (พิษณุโลก) วิทยาลัยครูเพชรบูรณ์ วิทยาลัยครูกำแพงเพชร และวิทยาลัยครูนครสวรรค์ เป็นวิทยาลัยครูที่อยู่ในเขตภาคเหนือตอนล่าง

ผลงานวิจัยทางด้านวัฒนธรรม

วิมล คำศรี¹ ได้ทำการศึกษาทางด้านวัฒนธรรมเรื่อง "การสอนคติชนวิทยาในวิทยาลัยครูภาคใต้" ในปี พ.ศ. 2522 ผลปรากฏว่า ครูอาจารย์ส่วนใหญ่มีประสบการณ์และมองเห็นคุณค่าหรือความสำคัญของคติชนวิทยา นักศึกษาส่วนใหญ่เลือกเรียนวิชานี้ด้วยความสมัครใจ ครูอาจารย์ได้ให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องภาษาถิ่น ประเพณี เพลง กลอน เถิ้ง ฯลฯ มาก แต่ให้ความรู้เรื่องสถาปัตยกรรมชาวมาน ละครชาวมาน ระบุว่าชาวมาน น้อย ทั้งครูอาจารย์และนักศึกษาคงเห็นว่า หลักสูตรและเนื้อหาวิชาคติชนวิทยาช่วยให้นักศึกษาเข้าใจรูปแบบของวัฒนธรรมและพฤติกรรมสร้างสรรค์ของกลุ่มชนในท้องถิ่น และช่วยให้นักศึกษาได้อนุรักษ์และพัฒนา ตลอดจนเผยแพร่วัฒนธรรมให้กว้างขวางออกไป ด้านเอกสารและวัสดุอุปกรณ์ ครูอาจารย์และนักศึกษาคงเห็นความสำคัญและคุณค่าของเอกสารและวัสดุอุปกรณ์ แต่มีเอกสารและวัสดุอุปกรณ์น้อย แหล่งวิชาการในท้องถิ่น ผลงานของนักศึกษา ศูนย์วัฒนธรรมของวิทยาลัยเป็นแหล่งเอกสารและวัสดุ

¹วิมล คำศรี, "การสอนคติชนวิทยาในวิทยาลัยครูภาคใต้," (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522), หน้า ง - จ.

อุปกรณที่มีคุณค่าของการเรียนการสอนนักเรียนวัยยามมากที่สุด แต่ครูอาจารย์ไม่ไ้้นำมาใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่เพราะมีปัญหาลายประการ

ผลงานวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่า วัฒนธรรมพื้นบ้านยังเป็นสิ่งซึ่งมีความสำคัญและได้รับความสนใจจากครูอาจารย์และนักศึกษาอยู่ แต่ครูอาจารย์ยังมีความรู้ความชำนาญในเรื่องนี้ไม่เพียงพอ และแม้ว่าจะมีศูนย์วัฒนธรรมของวิทยาลัยอยู่แล้วก็ตาม ก็ยังไม่สามารถใช้ประโยชน์จากศูนย์ดังกล่าวได้เต็มที่ จึงสมควรที่ผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องทั้งหลายจะต้องปรับปรุงแก้ไข

ในปี พ.ศ. 2523 อุบลวรรณ ภาวการณ์ท์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การทดลองถ่ายทอกรรมกรททางวัฒนธรรมท้องถิ่นแก่เด็กวัยรุ่นในจังหวัดนครราชสีมา" โดยใช้วิธีสอนแบบอยู่ค่ายพักแรม วิธีสอนแบบในห้องเรียน และวิธีสอนแบบควบคุม ซึ่งไม่ได้รับการถ่ายทอโดยวิธีใด ๆ ทั้งสิ้น กับนักเรียน 3 กลุ่ม พบว่า กลุ่มนักเรียนที่ใช้วิธีสอนแบบอยู่ค่ายพักแรมและกลุ่มที่ใช้วิธีสอนแบบในห้องเรียน มีความรู้และทัศนคติเกี่ยวกับวัฒนธรรมดีกว่ากลุ่มควบคุม และกลุ่มที่อยู่ค่ายพักแรมมีความรู้มากกว่าและทัศนคติดีกว่ากลุ่มที่สอนในห้องเรียน ซึ่งผลการวิจัยนี้ก็เช่นเดียวกับผลการวิจัยเรื่อง "การทดลองถ่ายทอกรรมกรททางวัฒนธรรมท้องถิ่นแก่เด็กวัยรุ่นในจังหวัดเชียงใหม่" ของ ธนิกา วัชวุฒิกเกียรติ² ซึ่งทำการวิจัยเมื่อปี พ.ศ. 2524 และ ธนิกา วัชวุฒิกเกียรติ ได้เพิ่มเติมผลการวิจัยว่า วิธีการสอนโดยอยู่ค่ายพักแรมนั้น กลุ่มตัวอย่างได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเองเป็นส่วนมาก ได้เล่นการละเล่นพื้นเมืองกลางสนาม ได้ฟังเพลงขอทั้งคณะจริง ๆ ที่บ้านของครูขอ และได้ชมโบราณสถานต่าง ๆ ผลงานวิจัยทั้ง 2 ฉบับ แสดงว่า

อุบลวรรณ ภาวการณ์ท์, "การทดลองถ่ายทอกรรมกรททางวัฒนธรรมท้องถิ่นแก่เด็กวัยรุ่นในจังหวัดนครราชสีมา," (ปริญญาานิพนธ์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2523), หน้า 62.

ธนิกา วัชวุฒิกเกียรติ, "การทดลองถ่ายทอกรรมกรททางวัฒนธรรมท้องถิ่นแก่เด็กวัยรุ่นในจังหวัดเชียงใหม่," (ปริญญาานิพนธ์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2524), หน้า 53.

การถ่ายทอดวัฒนธรรมโดยการสอนไม่ว่าจะเป็นการสอนโดยอยู่ค่ายพักแรมหรือใช้วิธีสอนในห้องเรียน จะช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้เพิ่มขึ้นและมีทัศนคติที่ดีขึ้นกว่าการที่จะไม่ถ่ายทอดใด ๆ แก่ผู้เรียนเลย นอกจากนั้น การให้ผู้เรียนได้สัมผัสและกระทำด้วยตนเอง ทำให้ผู้เรียนเข้าใจวัฒนธรรมมากขึ้น จึงควรใช้วิธีการสอนแบบนี้ในการส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่นในสถานศึกษาต่าง ๆ เพื่อเป็นการจรรโลงวัฒนธรรมท้องถิ่นให้คงอยู่ยาวนาน

ส่วน บำรุง สุขพรรณ¹ ได้ศึกษากำหนดวัฒนธรรมในปี 2525 เรื่อง "บทบาทและผลการปฏิบัติงานของศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรมในการเผยแพร่ ฟันฟู พัฒนาความคิด จิตใจ และส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่นต่อประชาชนในชนบท" พบว่า ความร่วมมือของประชาชนในการร่วมดำเนินการให้ความร่วมมือดีมากในทุกด้านที่ดำเนินงาน เช่น ด้านศาสนาและประเพณี สำหรับปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานนั้น พบว่า มีปัญหาด้านขาดวัสดุอุปกรณ์ ขาดงบประมาณ ขาดเจ้าหน้าที่ และขาดการสนับสนุนโครงการหรือกิจกรรม ผลงานวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่า งานส่งเสริมวัฒนธรรมเป็นงานที่ต้องอาศัยความร่วมมือและปัจจัยหลาย ๆ ด้าน ถึงแม้จะมีศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรมประจำจังหวัดแล้วก็ตาม ก็ไม่อาจดำเนินงานได้บรรลุเป้าหมายได้โดยสมบูรณ์แต่เพียงฝ่ายเดียว ต้องได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆ และประชาชนในชาติ การทำนุบำรุงวัฒนธรรมของชาติจึงจะดำเนินไปได้ด้วยดีและได้รับความสำเร็จตามเป้าหมาย

ศูนย์วิทยพัทยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ บำรุง สุขพรรณ, "บทบาทและผลการปฏิบัติงานของศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรมในการเผยแพร่ ฟันฟู พัฒนาความคิด จิตใจ และส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น, ต่อประชาชนในชนบท," (คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525), หน้า 67.